

1

Méthodologie

*Patrick Gubry
Lê Van Thanh
Nguyễn Thi Thiêng*

L'analyse des mobilités comprend à la fois celle des migrations (changement de résidence) et celle des déplacements temporaires, dont les mouvements pendulaires. Le recensement de population reste irremplaçable pour l'analyse des migrations à n'importe quel niveau géographique et notamment le plus fin, puisque le recensement touche toute la population. En revanche, les déplacements temporaires ne peuvent guère être analysés qu'au travers d'une enquête spécifique.

Première phase du projet : l'analyse des données censitaires

Formalités administratives préliminaires et gestion

Toutes les formalités administratives (avec la signature de conventions spécifiques), entre l'ISTED et l'IRD (pour la mise en place des fonds à l'IRD à Paris), entre l'IRD et l'Institut de recherche économique de Hô Chi Minh Ville (pour la mise en place des fonds à HCMV), entre l'IRD et le Centre de population de l'Université nationale d'économie de Hanoi (pour la mise en place des fonds à Hanoi) et au niveau des partenaires vietnamiens eux-mêmes ont été effectuées de décembre 2001 à mai 2002. Elles se sont achevées par l'autorisation officielle donnée par le Comité Populaire de Hô Chi Minh Ville à l'Institut de recherche économique (pour réaliser l'opération (Décision n° 1758/UB-TH du 27 mai 2002).

Les règles de gestion mises en place, avec quatre versements successifs au lieu d'un seul en début de projet, ont évidemment entraîné une gestion extrêmement lourde et ont occasionné quelques retards.

Acquisition de matériels

Il s'agit essentiellement de micro-ordinateurs et de périphériques. Un taux de change particulièrement favorable par rapport aux prévisions initiales a permis d'acheter dans chacune des deux institutions vietnamiennes partenaires, à HCMV et à Hanoi, trois micro-ordinateurs, dont un micro-ordinateur portable.

Acquisition de documentation et finalisation de la bibliographie

Les trois cédéroms du recensement d'avril 1999 (le dernier en date au Viêt-nam) ont été acquis, ainsi que les dernières publications du recensement, l'atlas de la zone périurbaine de Hanoi et les cartes nécessaires. La bibliographie disponible a été complétée.

Elaboration de cartes appropriées et acquisition d'images satellitaires

Il s'agit de cartes spécifiques pour présenter les données démographiques au niveau de l'arrondissement ou des *phuong/xa*¹. Les *phuong* ou les *xa* sont les unités administratives immédiatement inférieures respectivement aux arrondissements urbains et aux arrondissements ruraux.

Des contacts ont été pris à ce sujet avec VTGeo et l'Institut des Métiers de la Ville à Hanoi et avec les Editions cartographiques à Hô Chi Minh Ville.

L'acquisition d'images satellitaires auprès du CNES à Toulouse a conduit à une première analyse spatiale globale et permettra ultérieurement d'affiner la séparation entre population urbaine et population rurale au sein des vastes unités administratives des deux villes, au delà de ce qui a déjà été fait.

Analyse des données censitaires

Le recensement de 1999 a donné lieu à de nombreuses publications dont les plus significatives pour notre propos figurent en références ; les résultats ont aussi été rendus accessibles, en un temps record après sa réalisation (moins de 18 mois), sous forme de trois cédéroms, permettant même à chacun de produire ses propres tableaux selon ses besoins (General Statistics Office, 2000, 2001 & 2002) ; enfin, des fichiers spécifiques peuvent être acquis auprès de l'Office général de la statistique, représentant un échantillon aléatoire, sur n'importe quelle unité géographique et pouvant aller jusqu'à 30 % de la population.

Des tableaux de la population et des densités par *phuong* ou par *xa* ont été élaborés. Hô Chi Minh Ville compte 22 arrondissements et 303 *phuong/xa* et Hanoi 12 arrondissements et 228 *phuong/xa*.

¹ Ces cartes ont été réalisées au format A4 pour être ultérieurement réduites au format 10 x 24 cm à la publication.

Cette étape s'est terminée par la présentation d'un premier rapport au cours des séminaires organisés à Hanoi du 11 au 14 novembre 2002 (Gubry & al., 2002), accompagné d'un cédérom. Ce rapport intermédiaire a été évalué positivement par le comité scientifique du PRUD (lettre du 19 juin 2003).

Quelques spécificités de la population et des migrations intra-urbaines à Hô Chi Minh et Hanoi sont mises en lumière : détermination de la population urbaine, densités de population, apport des images satellitaires, structure par sexe et par âge, immigration en ville et migrations intra-urbaines. De nombreuses cartes ont été élaborées et des tableaux statistiques inédits, jusqu'au niveau du *phuong* ou du *xa*, figurent en annexe ; ces données ont nécessité un important travail de compilation. La traduction de ce document en vietnamien a été effectuée pour être diffusée auprès des responsables et des centres de documentation des institutions du projet, ainsi que de quelques organismes travaillant dans le domaine de l'urbain au Viêt-nam.

L'analyse du recensement a également conduit à exclure les arrondissements purement ruraux de l'échantillon de notre enquête ménage sur les mobilités intra-urbaines : les arrondissements de Cu Chi et de Càn Gio à Hô Chi Minh Ville, et de Soc Son à Hanoi. Ces arrondissements sont en effet encore presque totalement ruraux, très peu concernés par les migrations intra-urbaines et pas du tout par les mouvements pendulaires.

Seconde phase du projet : l'enquête ménage sur les mobilités intra-urbaines

Les déplacements temporaires peuvent être étudiés à travers diverses approches : analyse des visiteurs et des absents dans le recensement lorsque ces données sont disponibles, enquête sur la circulation, enquête spécifique auprès des ménages... Nous avons choisi de réaliser une enquête par sondage auprès des ménages, approche qui n'avait encore jamais été tentée au Viêt-nam sur ce sujet, et de mettre en œuvre un plan de sondage novateur. Cette enquête a été réalisée en mars-avril 2003. Elle a bien entendu nécessité de nombreux travaux préparatoires.

Elaboration du plan de sondage

Les travaux préliminaires ont conduit à élaborer un plan de sondage à deux degrés. Au premier degré, on a tiré un échantillon d'îlots ou *Tô dân phố*², profitant du fait que l'espace est « îloté » à un niveau très fin et que le responsable d'îlot connaît au moins les chefs de ménage de son îlot. Au second degré, on a tiré une liste de ménages sur la liste des chefs de ménage préalablement établie dans les îlots sélectionnés. Le but était d'arriver à un échantillon de 2 000 ménages à HCMV et 1 500 ménages à Hanoi.

² En zone périphérique, les îlots portent les noms de *tô nhân dân* à HCMV et *thôn* ou *xóm* à Hanoi.

Ce plan de sondage est novateur, dans la mesure où jusqu'à présent on utilisait généralement les *phuong/xa* au premier degré, ce qui génère un effet de grappe considérable (ces unités ont de 3 000 à 4 000 ménages chacun), ce qui n'est pas le cas des îlots (de l'ordre de 40 à 100 ménages). En outre, l'exhaustivité est meilleure dans la mesure où les listes des ménages sont établies indépendamment des listes existantes qui ne comprennent que les personnes ayant fait une démarche pour régulariser leur situation en ville.

Des programmes informatiques spécifiques ont été élaborés par notre collègue de l'INSEE pour d'une part tirer les îlots sur la liste des îlots de chaque ville, d'autre part les ménages sur la liste des ménages établie lors de la première étape dans les îlots sélectionnés.

Elaboration de la liste des îlots pour Hô Chi Minh Ville et Hanoi

Pour l'établissement de la base de sondage de l'enquête ménage, la liste exhaustive des îlots (*Tô dân phố*) a été dressée pour les arrondissements retenus pour l'enquête à HCMV et Hanoi. Ce travail a été réalisé par trois enquêteurs à HCMV et une enquêtrice à Hanoi. Ces listes étaient souvent disponibles au niveau de l'arrondissement, mais il a fallu parfois descendre jusqu'au niveau du *phuong* ou du *xa*.

Concernant les arrondissements retenus, la situation est finalement la suivante :

- Hô Chi Minh Ville : 21 255 îlots dans 275 *phuong/xa* sur 20 arrondissements (sauf Cu Chi et Tân Giô) ;
- Hanoi : 7 264 îlots dans 151 *phuong/xa* sur 11 arrondissements (sauf Soc Son).

Test d'établissement de la liste des chefs de ménage

Un sondage à deux degrés étant prévu (îlot puis ménage), il importait de tester les problèmes pouvant se poser lors de l'établissement de la liste des chefs de ménage dans les îlots sélectionnés, travail qui devait être fait par les enquêteurs avant le début de l'enquête. À cet effet, deux îlots ont été choisis au hasard : l'îlot 10, *phuong* 8, 3e arrondissement, à HCMV et l'îlot 10, *phuong* Nguyễn Du, arrondissement Hai Ba Trung, à Hanoi. Dans chacun de ces deux îlots, on a procédé à l'établissement de la liste exhaustive des chefs de ménage.

La procédure a consisté pour les chercheurs à se rendre chez le responsable de l'îlot et à faire le tour de l'îlot, guidés par le responsable, en relevant le nom de chaque chef de ménage résidant dans l'îlot au vu des différents appartements. Après ce tour, mais après seulement, la liste établie a été confrontée à la liste officielle disponible auprès du responsable. Au total, on a trouvé 44 ménages dans l'îlot de HCMV et 28 ménages dans l'îlot de Hanoi.

Les conclusions et enseignements de ce test ont été les suivants :

- De manière générale, le responsable de l'îlot connaît lui-même le nom de chacun des chefs de ménage de son ressort et la localisation de son appartement, à quelques exceptions près (voir ci-dessous).
- Le responsable de l'îlot peut aussi distinguer les « ménages migrants » (installés depuis moins de 5 ans par exemple) : ce renseignement peut donc être obtenu sans problème pour affiner le plan de sondage si on décide d'adopter un taux de sondage différent selon le statut migratoire ; en revanche, l'expérience acquise par ailleurs montre qu'il ne faut pas compter sur le responsable d'îlot pour bien connaître tous les membres des ménages, notamment par exemple les migrants résidant dans un ménage non migrant.
- Le responsable de l'îlot peut avoir tendance à donner le nom des propriétaires ne résidant pas dans l'îlot au détriment des locataires qui y résident.
- Il y a un risque d'oublier un ménage habitant un appartement faisant partie d'un immeuble collectif à plusieurs appartements ; le cas observé a concerné un ménage qui s'est séparé d'un ménage initial et qui a été retrouvé au moment de la confrontation de la liste établie avec la liste officielle (dans ce cas, l'obtention d'un livret de résidence séparé, ou *Hô khau*, a marqué la scission récente des deux ménages).
- Les étrangers résidant dans l'îlot posent des problèmes spécifiques : leur nom n'est pas connu par cœur par le responsable de l'îlot et l'interview ne peut se faire généralement qu'en anglais (l'enquêteur devra donc généralement solliciter le concours du superviseur par l'intermédiaire du contrôleur) ; le cas se complique quand plusieurs étrangers habitent la même maison et il faut alors déterminer s'il s'agit d'un seul ou de plusieurs ménages (cas d'un couple australien partageant une maison avec un couple irlandais).
- Les maisons appartenant aux deux îlots visités étaient géographiquement contiguës ; cependant, l'entrée d'une des maisons était située à plus de 50 mètres à l'écart, dans l'îlot voisin, entraînant un risque d'oubli.
- Dans certains nouveaux programmes de construction en périphérie, il se peut que les responsables d'îlot ne soient pas encore bien définis ; par conséquent, si un îlot tiré contient géographiquement un tel ensemble de bâtiments, l'établissement de la liste des chefs de ménage prendra plus de temps.
- Les autres cas particuliers rencontrés ont été les suivants : maison inoccupée, immeuble à usage de bureaux dont le responsable de l'îlot ne savait rien de précis (il faut alors interroger directement les personnes présentes), maison en reconstruction dont le futur occupant était sur le chantier et devait emménager deux mois plus tard (dans ce cas, il n'y avait donc pas lieu de le prendre en compte, mais le problème peut se poser au moment de l'établissement des listes définitives, une semaine avant l'enquête si l'emménagement doit se faire dans les prochains jours !).
- Les listes officielles dans les deux îlots visités étaient remarquablement bien tenues, mais notre expérience passée a montré qu'il n'en était pas toujours ainsi, notamment en périphérie.

Comme on l'a vu, la confrontation de la liste établie sur le terrain avec la liste officielle peut permettre de réparer une omission, mais il faut prendre garde en revanche de ne pas compter un ménage à tort. Il faut pour cela distinguer clairement le concept de résidence de la situation administrative, logiquement privilégiée dans les

listes officielles, qui est déterminée par les types de permis de résidence suivants (définitions schématiques) :

- KT1 : résidents permanents dans l'îlot qui ont un permis de résidence afférant au même *phuong/xa* (à prendre en compte dans l'enquête) ;
- KT2 : soit résidents permanents dans l'îlot qui ont un permis relatif à un autre *phuong/xa* (à prendre en compte) ;
soit personnes qui ont un permis relatif à l'îlot (qui y sont enregistrées sur un registre spécial), mais qui résident dans un autre *phuong/xa* de la ville (à ne pas prendre en compte) ;
- KT3 : résidents temporaires de longue durée dans l'îlot (ayant *de facto* vocation à demeurer sur place) (à prendre en compte) ;
- KT4 : résidents temporaires de courte durée dans l'îlot (ayant vocation à repartir) (à prendre en compte s'ils sont là depuis plus de six mois ou s'ils envisagent de rester plus de six mois).

Elaboration des documents d'enquête et du programme de saisie

Les équipes de HCMV et de Hanoi ont chacune établi un projet de questionnaire ménage à partir des discussions que nous avons eues ; ce questionnaire a été ensuite fusionné.

Les séminaires de Hanoi, à l'occasion de la réunion régionale du PRUD, en novembre 2002, ont été une occasion rare de réunir les deux équipes pour affiner ce questionnaire. La finalisation, concomitamment en vietnamien et en français, a été réalisée début décembre à l'occasion de la présence à Paris des deux responsables nationaux du projet, après discussions avec divers collègues extérieurs. Enfin, le questionnaire a été testé sur le terrain en janvier 2003.

Le questionnaire comprend finalement huit parties (annexe générale 2) :

- Informations générales sur le ménage ;
- Informations sur le logement et les conditions d'habitation du ménage ;
- Changements généraux liés au déménagement des ménages migrants ;
- Module biographique ;
- Changement de lieu de travail et activité professionnelle des migrants ;
- Déplacements temporaires des membres du ménage ;
- Opinions concernant les déplacements actuels ;
- Projets d'avenir.

Un manuel d'instructions de l'enquêteur a été rédigé en vietnamien, ainsi qu'une feuille d'inventaire des ménages pour la première étape de l'enquête, qui devait également servir directement pour le tirage des ménages.

Enfin, un programme de saisie des données a été mis au point sous le logiciel Access par deux techniciens de HCMV, reproduisant directement le questionnaire à l'écran.

Précisions méthodologiques

A la suite du test d'établissement de la liste des responsables d'îlots et de la discussion du questionnaire, certains aspects méthodologiques ont été précisés.

Les enquêtes précédentes ont montré qu'il n'était ni nécessaire ni souhaitable de rémunérer les enquêtés, mais que l'intérêt de l'enquête, pour la planification des infrastructures notamment, devait bien être expliqué. En revanche, il est nécessaire de dédommager les responsables d'îlots, qui vont être amenés à travailler pendant une à deux heures avec l'enquêteur pour l'établissement de la liste des chefs de ménage et qui vont assurer l'information de la population.

Une question touchant aux déplacements temporaires durant la veille devra être exploitée selon le jour de la semaine, car les déplacements temporaires diffèrent selon le jour. Il est donc important d'obtenir des informations sur chaque jour de la semaine et que l'enquêteur travaille chaque jour, y compris le samedi et le dimanche. Ceci peut décourager certains employés permanents des institutions du projet, habitués à prendre leur congé hebdomadaire, pour travailler comme enquêteurs, mais peut au contraire motiver des étudiants plus soucieux de terminer l'enquête rapidement ; on peut ajouter que c'est aussi le week-end que les gens sont plus souvent présents à la maison, facilitant ainsi le travail de l'enquêteur ; dans tous les cas, la disponibilité de l'enquêteur chaque jour de la semaine doit être une condition de son recrutement. Comme l'enquête proprement dite devait se faire en une quinzaine de jours, avec le recrutement d'un nombre approprié d'enquêteurs, seuls deux week-ends devaient être concernés.

Formation des enquêteurs et des contrôleurs

À HCMV, on a recruté 8 contrôleurs et 35 enquêteurs et à Hanoi, 7 contrôleurs et 36 enquêteurs. Le fait qu'un nombre plus élevé d'enquêteurs ait été utilisé à Hanoi pour un nombre de ménages inférieur (1 500 contre 2 000) est dû au fait que les enquêteurs de Hanoi ont tous été des étudiants de l'université, qui avaient des cours à suivre durant la même période ; il s'agissait dans ces conditions d'assurer malgré tout que l'enquête pourrait être achevée en un maximum de trois semaines ; cela ne représente pas un handicap en milieu urbain où les résidents ne sont généralement présents de toute façon que le soir et les enquêteurs ont été rémunérés au questionnaire, ce qui n'a pas augmenté le coût de l'enquête ; il faut aussi remarquer qu'un nombre plus élevé de ménages a dû être listé à Hanoi au cours de la première phase malgré un nombre inférieur d'îlots (tableau 1). Les contrôleurs ont été en général des personnels du Centre de population (enseignants et documentaliste). À HCMV, les enquêteurs ont été en grande partie des employés de l'Institut de recherche économique, auxquels on a adjoint quelques étudiants ; les contrôleurs ont été des cadres de l'Institut. De part et d'autre, le personnel permanent du projet a assuré les fonctions de superviseur : trois superviseurs à Hanoi et quatre superviseurs à HCMV (avec un cadre supplémentaire), auxquels il faut ajouter le chercheur de l'IRD qui a fait le lien entre les deux zones. On peut regretter qu'il ait paru insurmontable, aussi

bien à HCMV, qu'à Hanoi, de former un plus grand nombre d'enquêteurs et de contrôleurs de façon à pouvoir sélectionner les meilleurs après la formation ; on a donc employé tous les candidats formés ; l'expérience a cependant montré que leur niveau était bon dans l'ensemble.

La formation a été assurée dans une salle de réunion de l'Institut de recherche économique à HCMV et dans une salle de cours du Centre de population à Hanoi. En introduction des séances de formation, on a expliqué le contexte du projet (expériences passées, rôle de la croissance urbaine et des mobilités au Viêt-nam et notamment des mobilités intra-urbaines, appel d'offre du PRUD en octobre 2001, présentation des institutions : IRE, Centre de population, IRD) ; le projet proprement dit a ensuite été présenté avec ses deux phases (analyse des migrations pour novembre 2002 et enquête ménage sur les déplacements temporaires et les mouvements pendulaires en mars-avril 2003) ; on a expliqué la méthodologie de l'enquête ménage qui comprend deux étapes avec un sondage à deux degrés (tirage d'îlots au premier degré, établissement de la liste des chefs de ménage dans les îlots sélectionnés, tirage de ménages au second degré, enquête auprès des ménages sélectionnés).

La formation a consisté à expliquer l'ensemble du travail de l'enquêteur : processus d'établissement des listes de chefs de ménage au cours de la première étape de l'enquête, manière de se présenter, déroulement des interviews, remplissage du questionnaire.

Les contrôleurs ont suivi la formation des enquêteurs puis une formation spécifique portant sur leur propre travail (gestion des questionnaires, contrôle des interviews, contrôle des questionnaires...).

Précisions apportées aux consignes

Un certain nombre de consignes a été précisé, certaines au moment de la formation, en réponse aux questions posées, d'autres à l'occasion de l'établissement des listes de chefs de ménage par îlots, d'autres seulement au commencement de l'enquête ; elles ont alors été immédiatement transmises par mél à l'ensemble des superviseurs, à HCMV et Hanoi. Il s'est en fait avéré que le test des questionnaires avait été trop léger, alors qu'il aurait dû permettre de limiter le recours à ces précisions.

Ces précisions étaient à prendre en compte pour la codification des questionnaires et l'analyse de l'enquête.

Etablissement de la liste des chefs de ménage

- De manière générale, l'enquêteur n'a pas à sonner aux appartements pour interroger les habitants : les renseignements sur le nom du chef de ménage et le fait qu'il s'agisse ou non de ménages migrants (arrivés en 1998 ou après) sont ici donnés par le responsable de l'îlot (*Tô Dan Phó*, TDP). S'il advient que celui-ci ne connaisse pas le nom du chef de ménage, il faudra alors sonner aux portes ; ceci peut se produire dans

le cas de certains locataires (le responsable de l'îlot peut ne connaître que le nom du propriétaire) ou dans le cas de logements occupés par des étrangers (si les personnes ne connaissent que l'anglais, il faut en aviser le contrôleur ou le superviseur, si l'enquêteur ne connaît pas l'anglais) ; il faut également sonner aux portes dans le cas de grands ensembles modernes en périphérie encore incomplètement occupés où le responsable d'îlot n'a éventuellement pas encore été désigné.

- Si l'enquêteur rencontre un cas particulier (caserne militaire, prison, pagode abritant un groupe de bonzes, cité universitaire, usine logeant un grand nombre d'employés...), il faut noter le problème et en référer au superviseur qui prendra les mesures appropriées (par exemple, faire établir une liste des étudiants logés dans la cité sur un formulaire spécifique ; la caserne ou la prison seront exclues de l'enquête). En revanche, si l'enquêteur rencontre trois ou quatre étudiants qui louent ensemble un studio en ville, il prendra l'un d'eux comme chef de ménage.

Partie I : Feuille de ménage

Colonne 3. En vietnamien, les termes de *cha me* (code 4) s'appliquent aussi bien aux parents du chef de ménage qu'à ses beaux-parents. De même, les termes *ông ba* concernent les grands parents des deux côtés.

Colonne 10

Il y a une incohérence entre les colonnes 10 et 11 de la feuille de ménage, les questions 2.1 et 2.2 de la deuxième partie, la troisième partie et la quatrième partie, en ce qui concerne la définition du ménage migrant. Toutes les parties se réfèrent à un déménagement qu'il soit à l'intérieur de la ville ou en provenance de l'extérieur ; elles prennent toutes comme repère la colonne 11. Par exemple, la question 2.2 autorise un logement précédent à l'extérieur de la ville. Il faut donc supprimer dans la colonne 10 l'idée du déménagement à l'intérieur de la ville. On pourra toujours étudier exclusivement les dernières migrations intra-urbaines en prenant la question 2.2 comme filtre.

En conséquence, la question de la colonne 10 devient : « Avez-vous déjà changé de logement ? ». La réponse sera automatiquement *oui* pour une personne née dans une autre province que celle de l'enquête (respectivement HCMV ou Hanoi). Et la définition du ménage migrant à partir du changement de logement correspond aussi à la définition du ménage migrant sur la liste des chefs de ménage par TDP établie lors de la première phase de l'enquête.

Colonne 13. Niveau d'instruction générale

On utilise pour le codage un tableau de correspondance entre le système d'enseignement à 10 niveaux (avant 1981) et le système actuel à 12 niveaux. Sur le terrain, on inscrit en conséquence l'information de la manière suivante : 2/10 ou 2/12 pour quelqu'un ayant fait deux ans, afin d'indiquer dans quel système la personne a fait sa scolarité.

Partie II : Information sur le logement et les conditions d'habitation du ménage

Question 2.2. Où se situe votre précédent logement ?

Il faut remplir une seule ligne. Si ce logement était à l'étranger, on inscrit le pays en toutes lettres et le code sera mis au moment de la codification.

Question 2.4. Quel est le type de votre logement ?

- *Nha tâp thê* correspond au code 3 (appartement) ;
- Une maison isolée, quelle que soit sa nature, même si elle est « pauvre », correspond au code 2 (villa), qui doit être compris dans le sens « villa/ maison isolée ».

Question 2.5. Quelle est la localisation de votre logement ?

Pour une maison à la campagne, au milieu des champs, on code 3 (dans une petite ruelle) : ce code est donc utilisé à la fois pour les « ruelles » et pour les « chemins ».

Question 2.16. Votre maison a-t-elle déjà été touchée par l'eau dans le passé ?

Pour une maison touchée à la fois par la rivière et par la pluie, on code 1 (rivière).

Question 2.20. Quels sont les équipements dont vous disposez ?

L'équipe de Hanoi a suggéré qu'on ajoute à l'avenir parmi les équipements un chauffe-eau électrique à accumulation, appareil à même de refléter une forte différenciation sociale. Comme cet équipement n'avait pas été prévu ici, il serait bon d'y penser pour ce type d'enquête à l'avenir. En effet, rappelons que pour estimer le niveau de vie la batterie d'équipements remplace avantagement le relevé des revenus, qui donne de très mauvais résultats dans une enquête non spécifique.

Partie IV : Module biographique

Ce module ne concerne que les personnes âgées de 18 ans ou plus qui n'ont emménagé dans ce logement que depuis le 1er janvier 1998.

Il faut remplir une ligne par logement habité dans le passé, jusqu'au logement occupé actuellement y compris.

On ne tiendra pas compte des périodes de service militaire, notamment durant la guerre, pendant laquelle beaucoup de personnes, surtout des hommes, ont circulé partout, sans qu'il s'agisse pour autant d'un lieu de résidence (logement). On arrête par conséquent l'énumération avant le service militaire pour la reprendre après.

- on note la liste de tous les logements habités par la personne ; si la personne a changé de logement à l'intérieur du même arrondissement, on remet le code de cet arrondissement en colonne 3 ; il ne faut pas compter ici les lieux de séjour à l'occasion de missions par exemple ;

- pour HCMV, il ne faut pas utiliser le code 42 dans la colonne 3, mais seulement le code des arrondissements de HCMV et le code 1 pour ceux qui ont résidé à Hanoi (ne pas utiliser les codes des arrondissements de Hanoi) ;

- pour Hanoi, il ne faut pas utiliser le code 1 dans la colonne 3, mais seulement le code des arrondissements de Hanoi et le code 42 pour ceux qui ont résidé à HCMV (ne pas utiliser le code des arrondissements de HCMV).

Colonne 5 : On code 0 pour toutes les personnes qui ne travaillent pas, y compris les enfants qui sont trop jeunes pour travailler ou pour aller à l'école.

Colonne 6 : On code 6 pour tous les motifs liés à la guerre ; cela comprend aussi bien les déplacements causés par l'insécurité liée à la guerre, que les déplacements – souvent des retours- survenus une fois la guerre terminée et la paix revenue.

On code 9 pour les personnes cherchant un meilleur logement (au moment de la saisie, on pourra utiliser un code spécifique si ce motif est expressément indiqué).

Il existe plusieurs contrôles possibles avec la feuille ménage :

- sur la première ligne, la date de naissance (col. 2) et le lieu de naissance (col. 3) doivent être les mêmes que sur la feuille ménage ;
- sur la dernière ligne remplie, la date d'arrivée (col. 2) doit être postérieure au 1er janvier 1998 ;
- sur la dernière ligne remplie, le lieu de résidence (col. 3) doit correspondre au lieu de l'enquête et la dernière occupation exercée (col. 4 et 5) doit être l'occupation actuelle mentionnée sur la feuille de ménage ; la dernière colonne, motif de départ (col. 6), doit évidemment rester en blanc sur cette ligne.

Partie V : Changement de lieu de travail et activité professionnelle des migrants

S'il y a plus de 4 personnes, on peut dédoubler à la main les colonnes existantes.

Partie VI : Déplacements temporaires des membres du ménage

S'il y a plus de 6 personnes, on peut dédoubler à la main les colonnes existantes.

Question 6.7. A combien estimez-vous la distance la plus courte entre votre logement et le lieu de travail ?

Pour quelqu'un qui travaille à domicile, on inscrit 0 ; pour quelqu'un qui travaille à moins d'un kilomètre, on ne met qu'un chiffre après la virgule (centaine de mètres), par exemple 0,2 (km).

[idem pour les questions 6.19, 6.27, 6.28]

Question 6.8. Combien de temps (en minutes) mettez-vous habituellement pour aller au travail ?

Pour quelqu'un qui travaille à domicile, on inscrit 0.

[idem pour les questions 6.20, 6.29]

Question 6.9. Moment du déplacement (hh.mm)

Cette question doit avoir un nombre pair de réponses (même nombre de départs que de retours). Pour quelqu'un qui travaille de nuit, son heure de départ se situe le soir et son heure de retour se situe le matin ; dans ce cas, on note entre parenthèses qu'il s'agit du lendemain.

Questions 6.14 (Emmenez-vous un enfant à l'école en allant au travail ?), puis 6.15 à 6.32 (Module école/formation)

On inscrira si la personne emmène un enfant à l'école en 6.14, que cet enfant soit membre ou non du ménage (il peut s'agir d'un enfant du voisin) ; en revanche, les questions 6.15 à 6.32 ne concernent que les membres du ménage et la question 6.17 constitue en outre un filtre : on ne posera donc ces questions qu'aux membres du ménage.

Question 6.34. Quels types de sorties préférez-vous et quelle est la fréquence ?

Cette question ne concerne que les « sorties » à l'extérieur du logement. La télévision n'est pas concernée ici.

Partie VII : Opinions concernant les déplacements actuels

Question 7.5. Montant total des coûts mensuels des transports ?

Il s'agit du coût des déplacements habituels ; les déplacements exceptionnels (voyages) ne sont pas à prendre en compte ici.

Question 7.7. Que pensez-vous du fonctionnement de la police routière ?

Si la personne n'a pas d'opinion parce qu'elle ne circule pas, ou refuse de répondre, on code 3 (moyenne) et on explique en 7.8. que la personne n'a pas d'opinion.

Partie VIII : Projets d'avenir

Question 8.5. Où comptez-vous aller ?

On met le code de l'arrondissement en 3 chiffres, le code de la province en 2 chiffres ou le nom du pays en toutes lettres.

Tirage des îlots au premier degré

Le plan de sondage adopté pour notre enquête est tout à fait original par rapport à ce qui se faisait jusque là dans ce domaine en milieu urbain au Viêt-nam. C'est la première fois qu'on a pu partir des îlots (*tô dân phố*, ou leur équivalent dans les zones périphériques : *thôn* ou *xóm*) pour faire le tirage au premier degré. Les îlots (ou partie d'îlots retenus) sont de taille réduite (44 ménages en moyenne à HCMV, 66 ménages à Hanoi), ce qui limite significativement l'effet de grappe (auparavant, on prenait des unités beaucoup plus vastes, les *phuong* au centre-ville et les *xa* en périphérie ; ces unités ont en moyenne 3 443 ménages à HCMV et 3 901 ménages à Hanoi).

On a ainsi établi une base de sondage de 21 255 îlots à HCMV et 7 717 îlots (ou parties d'îlots) à Hanoi. Au premier degré, on a tiré 335 îlots à HCMV et 240 à Hanoi. Les éléments théoriques du plan de sondage adopté figurent de manière synthétique dans le tableau 1.

Pour HCMV, le tirage des îlots a été réalisé à l'INSEE à Paris. Pour Hanoi, la liste des îlots n'a pas été prête à temps et le tirage s'est fait sur place, avec l'aide de l'ordinateur également. Le problème qui s'est posé à Hanoi est que certaines unités repérées en périphérie restaient beaucoup trop grosses comparativement au centre-ville (jusqu'à 1 000 ménages parfois) ; cela rendait inefficace le plan de sondage et un tel nombre de ménages était impossible à lister au cours de la première phase de l'enquête ; on a donc dû retourner sur le terrain pour trouver des sous-unités autant que possible ; c'est la raison pour laquelle on emploie le terme de « partie d'îlot » pour Hanoi.

Tableau 1 : Données théoriques du plan de sondage adopté pour Hồ Chí Minh Ville et Hanoi

Indicateur	HCMV	Hanoi
Population totale (1999)	5 034 058	2 675 166
- dont population urbaine selon la définition du recensement (1999)	4 207 825	1 523 936
Nombre total de ménages (1999)	1 016 744	641 863
Nombre total d'arrondissements (urbains et ruraux)	22	12
- dont nombre d'arrondissements retenus pour l'enquête*	20	11
Nombre de <i>phuong</i> ou de <i>xa</i> dans les arrondissements retenus	275	151
Population dans les arrondissements retenus (1999)	4 722 787	2 428 905
Nombre de ménages dans les arrondissements retenus (1999)	946 729	589 123
Nombre de personnes par ménage dans les arrondissements retenus	5,0	4,1
Nombre d'îlots (ou de parties d'îlots) dans les arrondissements retenus	21 255	7 717
Nombre d'îlots (ou de parties d'îlots) tirés au premier degré	335	240
Nombre de ménages dans les îlots sélectionnés	14 767	15 896
- dont ménages non migrants	11 725	13 761
- dont ménages migrants	3 042	2 135
Nombre de ménages par îlot (ou partie d'îlot) sélectionné	44	66
Nombre de ménages tirés au deuxième degré (ménages de l'échantillon)	2 000	1 500
- dont ménages non migrants	1 200	900
- dont ménages migrants	800	600

* Ont été exclus les arrondissements presque purement ruraux de *Cân Gio* et *Cu Chi* à Hồ Chí Minh Ville et de *Soc Son* à Hanoi

Le résultat obtenu a été satisfaisant dans la majorité des cas, car on a généralement trouvé les sous-unités recherchées (groupements ou *dôi*) mais 7 unités conservaient une taille trop importante pour notre objet, avec un nombre de ménages estimé par l'administration compris entre 374 et 555 (tableau 2). Nous avons donc décidé de diviser ces unités sur le terrain même, sachant qu'on tenait déjà compte des futures sous-unités pour le tirage.

Tableau 2 : Division de sept unités périphériques à Hanoi

Arrondissement rural	Xa	Thôn/ Xom	Nombre de ménages estimé*	Facteur de division
Thanh Trì	Liên Ninh	T. An	395	2
Thanh Trì	Vinh Thuy	X. 7	465	3
Đông Anh	Bac Hồng	Quan Âm	446	3
Đông Anh	Tiên Duong	Lê Phap	485	3
Đông Anh	Dông Hôi	X. 5	494	3
Tu Liêm	Dai Mô	T. Thap	374	2
Gia Lâm	Thị Trần Gia Lâm	T. 14b	555	3

* Données administratives les plus récentes (2001 ou 2002)

Les grosses unités étaient à diviser par deux ou trois selon leur taille de manière à obtenir des sous-unités de moins de 200 ménages. À l'occasion de ce travail, on a pu aussi constater que certains *dôi* n'avaient pas été repérés précédemment (par exemple dans le village de Lê Phap qui en comprend finalement deux). Il n'était guère aisé de faire une division géographique sur le terrain pendant un bref laps de temps ; parfois, on a pu consulter une carte murale placardée dans les locaux du Comité populaire du *xa*, et dresser un croquis rapide de l'unité à couvrir, mais pas toujours. En pratique, on est parti de l'estimation du nombre de ménages à enquêter calculé à partir des données administratives disponibles ; l'enquêteur a alors été placé aléatoirement sur le terrain et il devait faire la liste des chefs de ménage de manière contiguë sur le terrain, sans omission, en suivant un parcours donné par pâtés de maisons ; il devait s'arrêter une fois qu'il avait relevé le nombre de ménages recherché. Cette méthodologie ne saurait introduire aucun biais, d'autant plus que cela n'a touché que 7 unités sur 240 (2,9 %).

Un autre problème réside dans les îlots qui ont dû être remplacés sur le terrain, parce qu'il s'est avéré impossible d'y réaliser le travail prévu pour une raison ou une autre. Les listes des îlots ainsi remplacés sont données dans les tableaux suivants, respectivement pour HCMV et pour Hanoi, avec le motif du remplacement (tableaux 3 et 4).

Tableau 3 : Îlots remplacés à Hô Chi Minh Ville

N°	Arrondissement	Phuong/ Xa	Îlot tiré	Îlot enquêté	Motif du remplacement
1	1	Nguyễn Cu Trinh	100	108	Erreur de transcription du numéro
2	1	Ben Nghe	84	87	Responsable absent en permanence Responsables des îlots 85 et 86 nouveaux et refusent de collaborer
3	1	Nguyễn Thai Binh	4	5	Responsable à l'hôpital
4	10	4	35	36	Responsable malade
5	10	11	4	9	Responsable en voyage à l'étranger Îlot 9 proche de l'îlot 5
6	Binh Chanh	Binh Chanh	17	16	Responsable en déplacement au loin Îlot 17 supprimé, les 2/3 des habitants ont été reclassés dans l'îlot 16

Tableau 4 : Îlots remplacés à Hanoi

N°	Arrondissement	Phuong/ Xa	Îlot tiré	Îlot enquêté	Motif du remplacement
1	Hai Ba Trung	Nguyễn Du	13	10	Erreur de transcription du numéro Fils du responsable de l'îlot 12 vient de décéder Responsable de l'îlot 11 refuse de collaborer
2	Hai Ba Trung	Dông Mac	5	6	Mari de la responsable gravement malade
3	Hai Ba Trung	Dông Tâm	40	39	Responsable refuse de collaborer
4	Hai Ba Trung	Tân Mai	29	30	Responsable gravement malade
5	Hai Ba Trung	Tân Mai	97	99	Responsable en déplacement Responsable de l'îlot 98 refuse de collaborer
6	Ba Dinh	Công Vi	16	13	Responsable refuse de collaborer Les îlots 14 et 15 dépendent de l'armée
7	Ba Dinh	Giang Vo	11	12	Maison du responsable détruite
8	Thanh Xuân	Phuong Liêt	59	58	Responsable gravement malade
9	Dông Da	Trung Liêt	77	76	Îlot dépend de l'armée
10	Dong Anh	Viêt Hung	Khu Dong	Xom 2	Refus de l'administration, en cours de réorganisation

Seuls 6 îlots ont dû être remplacés à HCMV et 10 à Hanoi, soit une proportion de 1,8 % et 4,2 % respectivement. Les motifs du remplacement ont été l'absence prolongée du responsable, la maladie du responsable, son indisponibilité suite à un événement familial grave ou son refus de collaborer. A Hanoi, plusieurs îlots dépendaient de l'armée, qui gère un domaine foncier important : pour pouvoir y enquêter, il aurait alors fallu avoir une autorisation spéciale du ministère de la défense, que nous avons renoncé à solliciter ; cela peut entraîner un léger biais, car on peut penser que les résidents de ces îlots n'ont pas automatiquement des caractéristiques identiques aux autres, même s'ils ne sont eux-mêmes pas forcément des militaires.

Les consignes pour le choix de l'îlot en remplacement n'ont pas été exactement les mêmes dans les deux villes : à HCMV, on a cherché à prendre systématiquement l'îlot suivant sur la liste, sans toutefois y arriver comme le montre le tableau 3 ; à Hanoi, on a cherché à prendre soit l'îlot suivant, soit l'îlot précédent ; il n'y a là rien à redire si ce n'est que le choix a été souvent laissé à l'enquêteur et au contrôleur, ce qui est une source de biais manifeste, car ils vont être évidemment tentés de prendre la zone la plus « facile ». Cependant, vu le faible nombre d'îlots remplacés et le fait qu'ils ont de toute manière été remplacés par des îlots géographiquement proches permet de dire que le biais, si biais il y a, est tout à fait négligeable.

Sensibilisation des autorités

Les autorités municipales ont d'abord été informées au moment du démarrage du projet, puis les autorités locales des unités administratives directement concernées ont été informées de manière plus précise une fois le tirage des îlots effectué. À ce niveau, il y a eu une différence substantielle entre HCMV et Hanoi : à HCMV, toute l'information est passée directement par l'administration territoriale (Comité populaire de la ville, arrondissement, *phuong/xa*, îlot), car l'Institut de recherche économique dépend directement du Comité populaire de HCMV facilitant ainsi les relations (l'échelon du *ku phô*, qui existe parfois entre le *phuong* et l'îlot, ne semble pas être un échelon opérationnel pour une enquête) ; en revanche, à Hanoi, l'information est essentiellement passée à travers le réseau de la Planification familiale, qui possède elle-même une structure à chaque échelon de l'administration territoriale, car la plupart des agents de la Planification familiale ont eux-mêmes étudié au Centre de population, ce qui facilite là encore les contacts ; ce n'est qu'au niveau du *phuong/xa* et de l'îlot que les autorités administratives se sont directement impliquées dans l'enquête sur sollicitation du bureau de la planification familiale. Cela a permis dans les deux cas de disposer presque toujours de l'appui administratif nécessaire. Peut-être peut-on simplement émettre l'hypothèse que le moins grand nombre de refus rencontré à HCMV de la part des responsables d'îlots est à mettre à l'actif du fait qu'ils ont été sollicités plus directement par leur hiérarchie.

Le travail de sensibilisation s'est évidemment poursuivi à toutes les étapes de l'enquête, jusqu'au niveau du ménage, par l'enquêteur.

Etablissement de la liste des chefs de ménage par îlot

Le travail de la première étape de l'enquête a consisté à établir la liste des chefs de ménage par îlot. La consigne a été de ne pas prendre directement les listes administratives pour ce travail pour les raisons suivantes :

- ces listes ne sont pas forcément complètes ni à jour selon la zone, ce qui est rédhibitoire quand on étudie les déplacements de population ;
- ces listes ont un objectif différent de celui de l'enquête, car elles visent à assurer la gestion de la résidence dans un but de police en tenant compte des différentes catégories de permis de résidence (KT1, KT2, KT3, KT4), ainsi que nous avons déjà eu l'occasion de l'expliquer ; cela veut dire que ces listes contiennent des personnes qui n'ont pas vocation à être enquêtées (personnes enregistrées sur place mais résidant à l'extérieur) et en omettent d'autres qui doivent être comptées dans l'enquête car résidant sur place (certains locataires, étrangers...).

En revanche, il était suggéré que ces listes soit consultées, si possible, après établissement de notre propre liste, pour corriger et compléter si nécessaire la liste établie. Cette procédure a été généralement suivie, en dehors d'un doute survenu dans trois îlots à Hanoi dont la liste comprenait la mention du type de permis de résidence, qui n'était pas à demander.

L'établissement de la liste des chefs de ménage a consisté pour l'enquêteur à faire le tour de l'îlot à pieds, accompagné par le responsable de l'îlot, à qui il demandait le nom du chef de ménage des appartements ou maisons rencontrés, ainsi que le fait de savoir s'il s'agissait d'un « ménage non migrant » (arrivé avant 1998) ou d'un « ménage migrant » (arrivé après le 1er janvier 1998). Ces renseignements sont généralement tous connus du responsable (qui a été rémunéré pour ce travail) et il a été rarement nécessaire de sonner aux appartements. Le nom du chef de ménage et l'adresse ont été également portés sur la liste.

Les ménages collectifs rencontrés, au demeurant peu nombreux, avaient une taille suffisamment réduite pour pouvoir être considérés comme des ménages ordinaires.

Tirage des ménages au second degré

Le tirage des ménages au second degré du sondage a été effectué sur les listes de ménages établies dans les îlots sélectionnés au moyen d'un programme informatique spécifique élaboré également à l'INSEE. Un taux différent a été pris pour les ménages non migrants et les ménages migrants, afin d'avoir un nombre suffisant de ménages migrants dans l'échantillon, car un certain nombre de questions spécifiques leur sont destinées (tableau 1).

Le programme donnait le numéro d'ordre dans l'îlot du ménage à sélectionner. Le travail a ensuite consisté à marquer les ménages retenus au surligneur sur la liste, avec deux couleurs différentes, pour les ménages non migrants et les ménages migrants. Toutes les listes ont été photocopiées à titre de sauvegarde et l'enquêteur a été doté de la liste complète ainsi traitée, ce qui lui a permis de retrouver plus facilement les ménages recherchés, car les ménages sont généralement localisés de manière contiguë sur le terrain comme sur la liste.

Là encore, un certain nombre de ménages a dû être remplacé au moment de l'enquête par suite d'un refus de répondre ou d'une absence prolongée ou répétée. Il fallait alors remplacer un ménage non migrant par le ménage non migrant suivant sur la liste et un ménage migrant par le ménage migrant suivant sur la liste (en recommençant par le début de la liste si le ménage à remplacer était situé à la fin). Ce type de remplacement est sans doute une source de biais plus importante que le remplacement d'un îlot, car il n'y a aucune raison de penser que les ménages refusant de répondre ont les mêmes caractéristiques que les autres. En tout état de cause, le nombre de ménages remplacés sur le terrain est resté très faible (2,3 % à HCMV et 3,6 % à Hanoi). Il faut d'ailleurs remarquer que, contrairement au recensement général, il n'y a aucun moyen de forcer une personne à se plier à l'interview dans une enquête de ce type, en dehors de la force de persuasion du responsable de l'îlot, qui n'a visiblement pas toujours suffi... Sans doute, la campagne de sensibilisation aurait-elle pu être plus importante.

Enquête ménage

L'enquête ménage a commencé le 25 mars 2003 à HCMV et le 1er avril à Hanoi ; sa durée était estimée à environ trois semaines, mais elle a duré un peu plus longtemps du fait des occupations multiples des enquêteurs. Le suivi des informations par les superviseurs donne toujours des informations primordiales pour l'analyse des résultats.

Une feuille de contrôle spécifique a été mise au point et utilisée à Hanoi pour relever, au fur et à mesure du déroulement de l'enquête, la liste des ménages déjà enquêtés avec leur numéro de téléphone pour ceux qui en disposent (environ 60 %). Cette procédure permet de faire très facilement quelques contrôles par téléphone.

Le problème du cadeau ou de la rémunération à donner aux enquêtés s'est une fois de plus posé, tant à Hanoi qu'à HCMV, ce qui semble être une spécificité au Viêt-nam. Une telle rémunération n'est ni nécessaire, ni souhaitable dans une enquête démographique touchant un grand nombre de foyers, à l'instar du recensement, car elle ampute substantiellement le budget de l'enquête, risquant de plus d'obérer gravement toutes les enquêtes futures. Le problème pouvait cependant légitimement se poser lorsque l'interview était longue, que l'enquêteur avait lui-même été gentiment accueilli avec du thé ou des boissons fraîches, voire que le ménage avait déjà été rémunéré à l'occasion d'une autre enquête...

À Hanoi, un représentant de l'administration dans l'arrondissement rural de Gia Lam a proposé de défalquer 14 000 dôngs sur la rémunération de l'enquêteur pour offrir une savonnette et une serviette à chaque ménage enquêté. Cela aurait représenté le tiers de la rémunération de l'enquêteur et une somme de 21 millions de dôngs pour le projet ; on a donc expliqué que cela ne me semblait pas être la solution ! En définitive, la responsable du projet a demandé aux enquêteurs de résoudre eux-mêmes ce problème au coup par coup, si problème il y avait, et de faire eux-mêmes un geste symbolique si cela s'avérait nécessaire.

À HCMV, un enquêteur dans le 1er arrondissement a résolu le problème lui-même en offrant à chaque ménage qu'il venait d'interviewer un petit paquet de biscuits. Ce geste cadrerait bien avec le milieu.

Les différentes rémunérations des enquêteurs sont données dans le tableau 5.

On a cherché à augmenter la rémunération dans les zones périphériques pour compenser les coûts et temps de transport supplémentaires (notamment le carburant pour les motocyclettes). À HCMV, il a été décidé de payer plus pour les ménages migrants, car l'interview pouvait y demander beaucoup plus de temps.

Tableau 5 : Rémunération des enquêteurs à Hô Chi Minh Ville et Hanoi (dôngs*)

Tâche	Zone	HCMV		Hanoi
		Ménage non migrant	Ménage migrant	
Établissement de la liste des chefs de ménage (par îlot)	Arrondissements centraux	30 000		25 000
	Arrondissements périphériques	30 000		30 000
	Arrondissements ruraux	30 000		35 000
Interview (par ménage)	Arrondissements centraux	35 000	45 000	35 000
	Arrondissements périphériques	40 000	50 000	40 000
	Arrondissements ruraux	45 000	55 000	45 000

* Taux de change : 1 euro = 16 490 dôngs à Hanoi et 16 589 dôngs à HCMV en mars 2003

Saisie des données et homogénéisation des codes des questions ouvertes

Les données ont été saisies sur place, séparément à HCMV et Hanoi avec le programme commun spécifique qui avait été élaboré.

Les questions ouvertes ont été exploitées manuellement de manière exhaustive (annexe 1). Un temps substantiel a été consacré à la correction et à l'homogénéisation des codes. En même temps, toutes les citations ont été relevées sous la forme transcrite par l'enquêteur, afin d'être utilisées pour l'analyse, pour illustrer telle ou telle situation concrète.

Gestion des fichiers et corrections

Les fichiers constitués à HCMV et à Hanoi selon le même format sous Access ont été transférés sous SPSS puis fusionnés pour faciliter l'exploitation et la comparaison entre les deux villes. Une mission à Hanoi d'un technicien de HCMV a été organisée pour superviser les dernières corrections et arranger l'ensemble des fichiers. L'arrangement définitif, concernant notamment l'ajout de l'ensemble des labels et la transformation du fichier du questionnaire biographique, a été finalisé en juillet-août 2003 au cours de la mission à Paris de la responsable du projet de Hanoi.

Une attention particulière a été accordée au statut migratoire des ménages. Deux variables donnent une information à ce sujet : la variable *migrasta* (première page du questionnaire ménage) et la variable *q201move* (page 4 du questionnaire). Mais la première donne le statut migratoire tel qu'il a été estimé par le responsable d'îlot au moment de l'établissement de la liste des chefs de ménage avant l'enquête ménage, alors que la seconde donne le statut migratoire « réel » donné par les

intéressés lors de l'enquête ménage. C'est la variable *migrasta* qui a servi à tirer l'échantillon de ménages en appliquant un taux de sondage supérieur aux ménages migrants, c'est donc elle qu'il faut utiliser pour appliquer les pondérations pour redresser l'échantillon au moment de l'analyse, même si le statut migratoire réel se trouve être en définitive différent de celui relevé au cours de l'établissement des listes. Il ne fallait donc surtout pas corriger la variable *migrasta* sur le questionnaire après interview. Ainsi, par exemple, un ménage considéré comme non migrant à la première étape (code 1 dans *migrasta*), qui se trouve être finalement un ménage migrant (code 1, pour la réponse « oui », dans *q201move*), doit se voir appliquer la pondération des ménages non migrants (code 1 dans *migrasta*), puisque c'est elle qui a déterminé sa sélection.

Dans le cas des ménages tirés qui ont dû être remplacés sur le terrain, pour une raison ou une autre, il fallait remplacer un ménage non migrant par un autre ménage non migrant selon le statut migratoire noté à la première étape, et un ménage migrant par un autre ménage migrant. Quelques erreurs ont été relevées à ce niveau, mais leur nombre peut être jugé insignifiant, de sorte que cela n'affecte même pas la pondération finale (annexe 2). À Hanoi, on avait conservé dans le fichier cinq ménages qui avaient été enquêtés à tort, avec un statut migratoire erroné, et pour lesquels on était finalement retourné sur le terrain pour interviewer d'autres ménages avec le bon statut migratoire : ils ont donc dû être retirés définitivement du fichier ; il s'agit des numéros 2587, 2615, 3184, 3185 et 3506, qui sont donc manquants dans le fichier.

Analyse

Une large collaboration de spécialistes a été sollicitée pour l'analyse, dépassant l'équipe du projet. Les différents auteurs s'étant portés volontaires pour chaque chapitre, ils devaient se mettre directement en rapport entre eux pour diviser leur chapitre en parties afin de partager le travail dans une première étape avant de discuter leurs résultats pour aboutir à un premier document fin septembre 2003. Des « lignes directrices » à l'intention de chaque auteur ont été rédigées.

Comme dans tout travail collectif, certains aléas n'ont pu être évités, tel cet auteur de HCMV qui avait donné son accord pour co-rédiger le chapitre 5 et qui s'est désisté au bout de trois mois, en novembre 2003. Inutile de dire que cela a retardé et compliqué le travail du reste de l'équipe.

Discussion des chapitres traduits de manière provisoire et corrections

L'ensemble des chapitres, à l'exclusion du chapitre 5 qui avait pris du retard, a été traduit de manière provisoire en français ou en vietnamien, selon le cas, par l'équipe de Hanoi, dont les trois membres sont bilingues, pour permettre les échanges. Chacun de ces chapitres a été ensuite discuté au cours de plusieurs réunions de travail, à HCMV et à Hanoi.

À la lecture des premiers chapitres traduits, quelques règles relatives au fond et à la forme du rapport ont été rédigées pour augmenter la cohérence entre les divers chapitres, homogénéiser la présentation et faciliter l'édition.

Une des conclusions importantes a été de fusionner en un seul chapitre (le chapitre 4), les deux chapitres qui avaient été initialement prévus sur l'analyse des données portant sur les ménages non migrants et les ménages migrants. Un plan détaillé du nouveau chapitre a été élaboré en conséquence comprenant une maquette des deux principaux types de tableaux à prévoir.

Après corrections, le rapport a été pré-édité en vietnamien pour le 10 décembre 2003, puis transmis à une traductrice professionnelle pour être édité en français durant les trois dernières semaines de janvier 2004.

L'édition finale de la version vietnamienne du rapport a été faite pour la réunion de dissémination organisée à HCMV le 31 mars 2004.

Le colloque international final des projets PRUD a été organisé à l'UNESCO à Paris du 5 au 7 mai 2004 sur le thème « Gouverner les villes du Sud. Défis pour la recherche et l'action ».

L'utilisation des données pour diverses communications et des articles scientifiques est encouragée.

Références

Ban Chỉ đạo Tổng điều tra Dân số và Nhà ở thành phố Hồ Chí Minh, 2000, Dân số thành phố Hồ Chí Minh (Kết quả tổng điều tra ngày 01-04-1999). TP. Hồ Chí Minh, 218 tr.

[Comité de direction du recensement de la population et de l'habitat à Hô Chi Minh Ville, 2000, La population de Hô Chi Minh Ville (Résultats du recensement du 1er avril 1999). HCMV, 218 p.]

Cục Thống kê Hà Nội/ Hanoi Statistical Office, 2003, Niên giám Thống kê Hà Nội 2002/ Statistical yearbook Hanoi 2002. Hanoi, 213 tr.

Cục Thống kê thành phố Hồ Chí Minh/ Statistical Office in Ho Chi Minh City, 2002, Niên giám Thống kê thành phố Hồ Chí Minh 2001/ Statistical yearbook Ho Chi Minh City 2001. TP.HCM, 247 tr.

General Statistics Office, 2000, Dữ liệu và kết quả điều tra mẫu 3% Tổng điều tra Dân số và Nhà ở/ Data and results from the 3% sample of the Population and Housing Census, 1/4/1999. Hanoi: Central Data Processing Centre. *[1 cédérom avec les données brutes et un manuel de 71 pages]*

General Statistical Office, 2001, Results of population projections for whole country, geographic regions and 61 provinces/cities. Viet Nam, 1999-2024. Hanoi: Statistical Publishing House, viii-797 p. (Project VIE/97/P14).

Gubry Patrick, Lortic Bernard, Grenèche Gilles, Lê Van Thanh, Lê Thi Huong, Trần Thị Thanh Thủy, Nguyễn Thị Thiêng, Phạm Thủy Hương, Vu Hoang Ngân, Nguyễn Thế Chính, 2002, Hồ Chí Minh Ville et Hanoi : Population et migrations intra-urbaines. Séminaire « Regards croisés sur Hanoi : Transition, spécificité urbaine et choix de développement », Hanoi (12-14 novembre 2002), 42 p.

Nouv. réf. : Gubry Patrick, Lortic Bernard, Grenèche Gilles, Lê Văn Thành, Lê Thị Hương, Trần Thị Thanh Thủy, Nguyễn Thị Thiêng, Phạm Thúy Hương, Vũ Hoàng Ngân, Nguyễn Thế Chính, 2002, Thành Phố Hồ Chí Minh và Hà Nội : Dân số và di dân nội thị. Hội thảo « Hà Nội thành phố đặc thù và những lựa chọn cho phát triển », Hà Nội (12-14 tháng 11 năm 2002), 42 tr.

Tổng cục Thống kê/ General Statistical Office, 2000, Tư liệu kinh tế - xã hội 61 tỉnh và thành phố/ Socio-economic statistical data of 61 provinces and cities in Vietnam. Hà Nội: Nhà Xuất Bản Thống Kê/ Statistical Publishing House, 599 tr.

Tổng cục Thống kê/ General Statistical Office, 2001, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Kết quả điều tra toàn bộ/ Population and housing census Vietnam 1999. Completed census results. Hà Nội : Nhà Xuất Bản Thống Kê, xii-646 tr.

Tổng cục Thống kê Việt Nam, 2001, Kết quả điều tra toàn bộ về Dân số và Nhà ở 1/4/1999. Cả nước. Hà Nội, 1 CD-ROM + tài liệu hướng dẫn.

Nouv. réf. : General Statistics Office Vietnam (GSO), 2001, Completed census results of the Population and Housing Census 1/4/1999. Whole country. Hanoi, 1 CD-ROM + user's guide 52 p.

Tổng cục Thống kê/ General Statistical Office, 2002, Ứng dụng PopMap trên hệ thống tin Tổng điều tra Dân số và Nhà ở/ Census PopMap application. Hà Nội, 1 CD-ROM.

Tổng cục Thống kê, 2002, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Chuyên khảo về lao động và việc làm tại Việt Nam. Hà Nội, xii-138 tr

Nouv. réf. : General Statistical Office (GSO), 2002, 1999 Population and housing census. Census monograph on labour force and employment in Viet Nam. Hanoi, xii-141 p.

Tổng cục Thống kê, 2001, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Chuyên khảo về hôn nhân, sinh đẻ và tử vong tại Việt Nam. Mức độ, xu hướng và những sự khác biệt. Hà Nội : Nhà xuất bản Thống kê, 351 tr

Nouv. réf. : General Statistical Office (GSO), 2001, 1999 Population and Housing Census. Census monograph on marriage, fertility and mortality in Viet Nam: level, trends and differentials. Hanoi: Statistical Publishing House, xii-351 p.

Tổng cục Thống kê, Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc, 2001, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt nam 1999. Chuyên khảo về di cư nội địa và đô thị hóa ở Việt Nam. Hà Nội : Nhà xuất bản Thống kê, xiv-121 tr.

Nouv. réf. : General Statistical Office (GSO), United Nations Development Programme (UNDP), 2001, 1999 Population and Housing Census. Census monograph on internal migration and urbanization in Viet Nam. Hanoi: Statistical Publishing House, xiv-123 p.

Trần Hoàng Kim (Chủ biên), 2002, Tư liệu kinh tế - xã hội 631 huyện, quận, thị xã, thành phố thuộc tỉnh Việt Nam/ Socio-economic statistical data of 631 rural districts, districts, towns and cities under direct authorities of provinces in Vietnam. Hà Nội : Nhà xuất bản Thống kê/ Statistical Publishing House, 2 383 tr.

Annexe 1

CODES DES QUESTIONS OUVERTES

Les questions ouvertes à préciser (« autres ») qui ne figurent pas ici n'ont pas eu de réponse sur le terrain.

Q. 2.2 : Si oui, où se situe votre précédent logement ?

Pays (*si c'est à l'étranger*) :

Pays d'Asie : 01 Cambodge, 02 République de Corée, 03 Taiwan

Pays d'Europe : 11 France, 12 Allemagne, 13 Pologne

Pays d'Amérique : 21 Etats Unis, 22 Canada

Pays d'Océanie : 31 Australie

Q. 2.3 : Quelle est la raison principale de votre déménagement vers votre lieu d'habitation actuel ? (*Une seule réponse*) :

- 01 Désir d'avoir un logement plus grand
- 02 Désir d'avoir un logement plus petit
- 03 Désir d'avoir un logement plus confortable ou plus moderne
- 04 Désir de devenir propriétaire de son logement
- 05 Désir de s'installer de manière indépendante
- 06 Désir de fonder un ménage indépendant après mariage
- 07 Désir de se rapprocher du lieu de travail
- 08 Désir de se rapprocher de l'établissement scolaire
- 09 Déguerpissement et déplacement des habitants de l'ancien lieu d'habitation
- 10 Les prix de l'immobilier sont plus bas dans ce quartier
- 11 L'environnement et les conditions de vie sont meilleurs dans ce quartier
- 12 Désir de venir habiter près des proches ou des amis, habite chez ses amis en attente d'aller à l'étranger
- 13 A hérité de ce logement
- 14 Le propriétaire reprend sa maison, locataire renvoyé
- 15 Vente de la maison par besoin d'argent, partage d'héritage entre les enfants
- 16 Garde la maison pour des parents en déplacement
- 17 Logement fourni par l'Etat ou une entreprise

Q. 2.8 Quel est le matériau du toit de votre logement ? (*Une seule réponse par colonne*)

- 08 Autre : Fibro-ciment

Q. 2.21 : Quels sont les moyens de transport dont vous disposez ?

- 1 Bicyclette
- 2 Motocyclette
- 3 Voiture particulière
- 4 Bateau/ barque
- 5 Autres : *cyclo, lambro, tricycle*

Q. 3.1.1 : Les avantages sont les suivants :

- 5 Autre avantage : Meilleures conditions pour étudier à la maison (plus de place, moins de bruit), possibilité de mi-journée, bonne route, bons moyens de transports, maison stable

Q. 3.2.1 : L'avantage principal est le suivant :

- 4 Autre avantage : Bon environnement, donc il n'y a pas de maladie

Quatrième partie : Codes du motif de départ (col. 6)

- 01 Recherche de travail/ emploi/ affectation/ revenu
- 02 Ecole/ formation
- 03 Mariage
- 04 Divorce
- 05 A suivi le chef de ménage/ regroupement familial
- 06 Insécurité/ guerre/ fin de la guerre
- 07 Conflit familial
- 08 Installation de manière indépendante
- 09 Souhait d'avoir un logement plus confortable
- 10 Déplacement forcé (sauf ceux liés à la guerre, mais y compris les déguerpissements et le renvoi du logement par le propriétaire)
- 11 Logement alloué par l'état ou une entreprise
- 12 -
- 13 Meilleurs services de santé
- 14 Départ à la retraite
- 99 Autre raison non spécifiée

Cette dernière modalité a été conservée, car les motifs n'ont pas été systématiquement précisés et il faut donc en tenir compte au moment de l'analyse.

Q. 5.7 : Quelle est la raison principale du changement d'activité professionnelle ?

Emploi et revenu

- 01 Meilleur travail, travail plus stable, revenu plus élevé
- 02 Facile de trouver un travail, facile de monter une affaire
- 03 Affectation
- 04 Fin d'un contrat de travail
- 05 Meilleures conditions de travail
- 06 Profession plus appropriée, plus intéressante

Lieu de travail et lieu d'habitation

- 11 Lieu de travail plus proche
- 12 Lieu de travail précédent déplacé
- 13 Changement de résidence
- 14 Plus proche des parents

Formation

- 21 Plus d'opportunités pour poursuivre une formation

Q. 6.3 : Pour quelles raisons êtes-vous sorti de chez vous durant la journée d'hier ?
(Plusieurs réponses possibles)

- 0 N'ai pas quitté le logement
- 1 Travail (vente en gros, commerce, recherche de partenaires, recherche de travail, me suis rendu au travail pour demander une autorisation d'absence)
- 2 Ecole/ formation (recherche d'une place pour la formation)
- 3 Emmener/chercher les enfants à l'école/à la formation
- 4 Courses
- 5 Rendre visite à la famille (en ville ou à la campagne)
- 6 Rendre visite aux amis
- 7 Aller au dispensaire/à l'hôpital
- 8 Distractions (promenade, flânerie, activités sportives, football, tennis, patins à roulette, gymnastique, échecs, maison de la culture, bar, boire un coup, prendre le petit déjeuner, sortie avec amis, activités sociales, ai accompagné ma mère à l'arrêt du bus, tourisme)
- 9 Autres (pagode, église, ai apporté de la nourriture à l'extérieur, funérailles)

Q. 6.34 : Quels types de loisirs préférez-vous et quelle est la fréquence ?

- 01 Cinéma
- 02 Théâtre, spectacle de danse
- 03 Concert, musique
- 04 Maison des jeunes et de la culture, exposition
- 05 Discothèque/ boîte de nuit
- 06 Karaoké
- 07 Café, bar, chat (Internet), boire de la bière, jeux d'arcade
- 08 Visite à la famille ou aux amis
- 09 Promenade, marche
- 10 Sport, gymnastique matinale, musculation, football, assister à un match de football, billard, tennis de table
- 11 Participation aux activités du quartier
- 12 Fréquentation de la pagode ou de l'église
- 13 Tourisme, voyage, excursion, pique nique

Q. 7.4 : Quelles sont vos difficultés dans vos déplacements ? (Plusieurs réponses possibles)

- 00 Ne sait pas, reste toujours à la maison, n'a pas de moyen de transport
- 01 Pas de difficulté
- 02 Embouteillages, véhicules changeant de couloir, difficile de traverser la rue
- 03 Circulation dangereuse, nombreux accidents, circulation pénible
- 04 Grande distance
- 05 Absence de bus (« on perd trop de temps en bateau »)
- 06 Bus irrégulier ou peu fréquent, trop de passagers et bus saturé, manque de moyens de transports, arrêt du bus éloigné de la maison (densité du réseau des bus insuffisante)
- 07 Coûts des déplacements trop élevés (« Les assurances entraînent des formalités trop compliquées alors qu'elles ne paient jamais »)

- 08 Rues de mauvaise qualité, rues étroites, présence de nids de poule, rues inondées, rues barrées et nombreux détours, rue encombrée par des marchands, rues encombrées par des personnes allongées, impossibilité de stationner, rues non revêtues ou revêtement mauvais
- 09 Pollution, bruit
- 10 Manque de parkings pour voitures et motocyclettes

Q. 7.8 : Pourquoi ? [*Raisons de l'opinion sur la police routière*]

- 00 Pas de réponse, pas d'opinion, ne sait pas, va rarement dans la rue, ne connaît rien sur la circulation, pas intéressé par la question, je ne m'en occupe pas, je ne sors pas, je n'entends que parler de ce sujet de manière indirectes de police

Effectifs de police

- 01 Les effectifs de la police sont suffisants pour faire le travail
- 02 La police est régulièrement présente aux carrefours et ailleurs
- 03 Les policiers ne sont pas assez nombreux aux carrefours, les policiers ne sont pas assez nombreux aux heures de pointe
- 04 La police est absente de certains endroits, la police ne vient pas quand il y a un accident, on ne voit jamais la police, la police ne respecte pas les horaires de travail, la police travaille quand elle veut, on ne trouve pas la police quand on en a besoin, la police se concentre sur les gros carrefours et délaisse les petites intersections

Efficacité de leurs activités

- 11 La police arrive à résorber les embouteillages, la police diminue le nombre de motocyclettes
- 12 La police effectue correctement les formalités relatives aux accidents
- 13 Les policiers sont gentils avec les gens, ils aident à traverser la rue
- 14 La police travaille bien, travaille avec enthousiasme, travaille longtemps, intervient rapidement, travaille dur, résout les problèmes de la rue, met fin aux courses sauvages, arrête les vendeurs illégaux, punit avec justesse quand les gens ont commis des fautes, n'accepte pas de bakchich, vide les rues des importuns, aide tout le monde à comprendre les règlements, fait appliquer les règlements 13 et 04, sanctionne les fautes, travaille dur car les gens ne connaissent pas les règlements, quand la police est présente les gens se conduisent bien
- 15 La police rappelle aux gens l'observation du code de la route
- 16 La police ne résout pas les embouteillages, régule mal la circulation, on ne voit pas de policier dans les embouteillages, certains continuent à vendre sur la rue
- 17 Certains contrevenants, n'ayant pas respecté les règlements, restent impunis
- 18 La police donne parfois des punitions injustes, a un comportement brutal, a un comportement autoritaire, est intransigeante, s'acharne sur les vieux, bat les petits marchands, a un comportement bureaucratique
- 19 La police travaille mal, n'est pas enthousiaste, manque de formation, ne connaît pas le code de la route, créé de mauvaises conditions pour le

permis, n'informe pas les gens qui en conséquence ne connaissent pas le code de la route, la signalisation routière est confuse

- 20 Certains fonctionnaires de police sont corrompus, les policiers ne donnent pas de reçu pour les contraventions

Q. 7.10 : Pourquoi ? [*Raisons de l'opinion sur la qualité des transports publics existants*]

- 00 Pas de réponse, pas d'opinion, ne sait pas, n'utilise pas le bus

La nature des bus

- 01 Le nombre des bus est suffisant, satisfaisant la demande des gens
 02 Bonne qualité des bus, bus nouveaux, confortables, de nouvelles lignes, d'une bonne sécurité, permettent de voyager à l'abri de la pluie
 03 Mauvaise qualité des bus
 04 Les bus sont trop gros pour circuler dans les routes étroites et trop denses, manque de bus de taille réduite pour passer dans les petites rues

Les services

- 11 Horaires bien assurés, service régulier
 12 Horaires irréguliers, service aléatoire, longue attente, perd trop de temps
 13 Bus saturés, trop de gens dans les bus, engorgement aux heures de pointe, impossibilité de s'asseoir, pas assez de places assises
 14 Services mauvais, mauvaise attitude envers les passagers, parfois on ne donne pas de ticket, on ne prend pas les passagers à certains arrêts, présence de voleurs dans les bus, service de qualité variable selon les lignes, les bus ne suivent pas toujours le trajet prévu, mauvais conducteurs, quelquefois des accidents, trop de bagages transportés
 15 Les lignes ne sont pas avantageuses pour les gens, les lignes se concentrent dans le centre et il en manque en périphérie, lignes non pratiques, pas de bus aux heures tardives, pas de bus sur certaines routes, pas assez de stations de bus, station de bus trop éloignée de la maison.
 16 Services bons, priorité aux personnes âgées et aux enfants en bas âge, le bus est meilleur que le taxi

Les prix

- 21 Bon marché, bon prix, acceptable, le bus est moins cher que la moto, le bus est moins cher que la *Honda om*, le bus est moins cher que le taxi, réduction pour les élèves et les étudiants
 22 -
 23 Cher, prix élevé, prix ne convient pas, trajet parfois surfacturé

Q. 7.11 : D'après vous, que faudrait-il faire pour que les transports publics soient plus attrayants ?

- 00 Pas de réponse, pas d'opinion, ne sait pas
 01 Mettre plus de nouveaux bus et/ou plus de nouvelles lignes, augmenter les fréquences, augmenter les fréquences en soirée, plus de lignes en périphérie, vers les zones denses, vers les marchés, vers les écoles, vers les gares, prévoir plus de correspondances, prévoir un bus toutes les 5 mn aux heures de pointe, bus spéciaux pour les étudiants et les travailleurs

- 02 Améliorer la voirie, améliorer les routes pour la circulation des bus, délimiter des voies spéciales pour bus, installer des séparateurs physiques pour délimiter les couloirs des bus, mettre certaines voies à sens unique, construire des ponts
- 03 Modifier la répartition des stations, ajouter des arrêts, augmenter le nombre de stations, diminuer le nombre de stations au centre et en augmenter le nombre en périphérie
- 04 Améliorer le service, assurer des horaires réguliers, assurer une meilleure formation des chauffeurs, faire respecter la limitation du nombre de passagers par bus, veiller à ce que le bus s'arrête systématiquement à chaque arrêt s'il y a des personnes qui attendent même s'il est plein
- 05 Limiter les moyens de transport individuels, interdire les motocyclettes au centre-ville
- 06 Faire respecter la réglementation routière, faire respecter le code de la route, interdire aux poids lourds et aux porte containers de circuler à l'intérieur de la ville
- 07 Développer les subventions pour les compagnies de transports publics, baisser le prix des bus, moduler le prix du trajet en fonction de la distance, fournir des subventions pour les personnes âgées, les jeunes, les ouvriers...
- 08 Il ne faut pas développer les bus car les routes sont trop étroites et/ou leur qualité est mauvaise, il faut supprimer les bus car ils polluent l'environnement, il faut diminuer le nombre de bus pour ne pas faire concurrence aux *Honda ôm*
- 09 Améliorer l'information, améliorer l'information des passagers (affichage des horaires, plans de lignes, impression de brochures...), meilleure information des passagers sur les règles d'utilisation des bus, sensibilisation de la population aux avantages du bus
- 10 Planification urbaine : installer des parkings pour motocyclettes aux abords des stations de bus, déplacer les universités et les grandes administrations vers la périphérie et y construire en même temps des logements
- 11 Concertation : concertation entre tous les acteurs au sujet de la politique des transports urbains
- 12 Diversification des moyens de transport : construction d'un métro, réhabilitation des tramways...

Q. 8.4 : Si vous ne pensez pas rester longtemps dans ce quartier, pouvez-vous dire pourquoi ? (*Plusieurs réponses possibles*)

- 01 L'environnement naturel n'est pas bon, manque d'eau
- 02 L'environnement social n'est pas bon, je cherche un quartier plus chic
- 03 Insécurité, il y a des problèmes de sécurité
- 04 Problèmes de transport, les déplacements sont difficiles
- 05 Pour des raisons de regroupement familial, a suivi le chef de ménage
- 06 Mariage, divorce
- 07 Changement de lieu de travail, recherche de travail
- 08 Pour des raisons d'héritage, les biens immobiliers hérités se trouvant ailleurs

- 09 Formation, meilleures conditions d'études, pour aller à l'université
- 10 Désir d'avoir une maison en propre
- 11 Déplacement forcé, déguerpissement
- 12 Projet d'émigrer à l'étranger
- 13 Nouvelle maison : reconstruit une nouvelle maison plus grande en périphérie, veut s'agrandir, nouvelle maison allouée par l'état

Q. 8.5 : Où comptez-vous aller ?

[Rappel : mêmes codes qu'en 2.2]

Pays (si c'est à l'étranger) :

Pays d'Asie : 01 Cambodge, 02 République de Corée, 03 Taiwan

Pays d'Europe : 11 France, 12 Allemagne, 13 Pologne

Pays d'Amérique : 21 Etats Unis, 22 Canada

Pays d'Océanie : 31 Australie

Annexe 2

**REPARTITION DES MENAGES SELON LE STATUT MIGRATOIRE
ET PONDERATION POUR L'ANALYSE**

Statut migratoire (première page du questionnaire) (1)	Hô Chi Minh Ville			Hanoi		
	Réalité (2)	Echantillon (3)	Pondération (4)=(2)/(3)	Réalité (5)	Echantillon (6)	Pondération (7)=(5)/(6)
Total (%)	100,0	100,0	-	100,0	100,0	-
Ménages non migrants (code 1)	79,4	60,0	1,32	86,6	60,0	1,44
Ménages migrants (code 2)	20,6	40,0	0,52	13,4	40,0	0,34
Nombre de ménages	-	2 000	-	-	1 500	-

Phương pháp nghiên cứu

*Patrick Gubry
Lê Văn Thành
Nguyễn Thị Thiêng*

Phân tích những hình thức di chuyển dân số bao gồm việc phân tích chuyển cư (thay đổi chỗ ở) và việc phân tích những sự di chuyển tạm thời, trong đó có việc di chuyển qua lác hàng ngày. Tổng điều tra dân số luôn là một công cụ không thể thay thế được khi phân tích di chuyển ở tất cả các cấp độ hành chính địa lý, đặc biệt là ở đơn vị nhỏ nhất, vì điều tra dân số liên quan đến toàn bộ dân cư. Ngược lại, di chuyển tạm thời hầu như chỉ có thể được phân tích nhờ vào một cuộc điều tra chuyên sâu nào đó.

Giai đoạn I của dự án: Phân tích số liệu điều tra dân số

Các thủ tục hành chính sơ khởi và quản lý dự án

Tất cả các thủ tục hành chính (cùng với việc ký kết các thỏa thuận đặc biệt) giữa ISTED và IRD (để thành lập quỹ ở IRD, Paris), giữa IRD và Viện Nghiên cứu Kinh tế TP. Hồ Chí Minh (để thành lập quỹ tại TP. Hồ Chí Minh), giữa IRD và Trung tâm Dân số của trường Đại học Kinh tế Quốc dân Hà Nội (để thành lập quỹ ở Hà Nội), và các thủ tục giữa các đối tác Việt Nam đã được thực hiện từ tháng 12/2001 đến tháng 05/2002. Các thủ tục này được hoàn tất khi Ủy ban Nhân dân TP. Hồ Chí Minh chính thức cho phép Viện Nghiên cứu Kinh tế tiến hành dự án (Quyết định số 1758/UB-TH ngày 27/05/2002).

Nhưng quy định giải ngân bốn lần thay vì chỉ một lần vào lúc khởi đầu đề án đã làm cho việc quản lý nặng nề và là nguyên nhân của một số chậm trễ.

Mua trang thiết bị

Chủ yếu là mua các máy vi tính và các thiết bị ngoại vi. Nhờ tỷ giá hối đoái đặc biệt thuận lợi so với dự kiến nên đã cho phép chúng tôi trang bị cho hai cơ quan đối tác Việt Nam, tại TP. Hồ Chí Minh và tại Hà Nội, mỗi nơi ba máy vi tính trong đó có một máy xách tay.

Thu thập tài liệu và hoàn chỉnh danh mục tài liệu tham khảo

Chúng tôi đã mua ba đĩa CD về điều tra dân số gần đây nhất của Việt Nam được thực hiện vào tháng 04/1999 và những ấn bản mới nhất về điều tra dân số, tập bản đồ các vùng lân cận Hà Nội và các bản đồ cần thiết. Đồng thời, chúng tôi đã bổ sung thêm danh mục tài liệu tham khảo sẵn có.

Xây dựng các bản đồ thích hợp và mua hình ảnh vệ tinh

Đó là các bản đồ chuyên dụng để thể hiện dữ liệu về dân số ở cấp quận/huyện hoặc *phường/xã*¹. *Phường* và *xã* là những đơn vị hành chính lần lượt đứng ngay sau *quận* ở thành phố và *huyện* ở nông thôn.

Để tiến hành công việc này chúng tôi đã liên lạc với VTGeo và IMV ở Hà Nội và với Nhà xuất bản Bản Đồ tại TP. Hồ Chí Minh.

Việc mua hình ảnh vệ tinh của trung tâm CNES ở Toulouse đã giúp chúng tôi tiến hành một phân tích toàn diện đầu tiên về mặt không gian và sau này còn cho phép chúng tôi phân biệt rõ rệt dân số thành thị và dân số nông thôn trong không gian rộng lớn của hai thành phố, và như vậy là vượt xa hơn những gì đã được thực hiện trước đó.

Phân tích các dữ liệu điều tra dân số

Tổng điều tra dân số năm 1999 đã dẫn đến việc xuất bản nhiều tài liệu, đó là những tài liệu có ý nghĩa quan trọng nhất đối với danh mục tài liệu tham khảo của chúng tôi. Kết quả điều tra dân số đã được công bố trong một thời gian kỷ lục (không đầy 18 tháng kể từ sau khi thực hiện) và được trình bày trong ba đĩa CD. Như vậy, tùy theo nhu cầu của mình, mỗi người có thể tạo ra các bảng số liệu cho riêng mình (Tổng cục Thống kê, 2000, 2001 và 2002). Và cuối cùng, Tổng cục Thống kê đã cung cấp thông tin chi tiết về một dân số mẫu sống trên bất kỳ đơn vị địa lý nào, hay thông tin có liên quan đến 30% dân số.

Các bảng thống kê về dân số và mật độ dân số theo *phường* hay *xã* cũng được xây dựng. TP. Hồ Chí Minh có 22 quận/huyện và 303 phường/xã, còn Hà Nội có 12 quận/huyện và 228 phường/xã.

Khi giai đoạn 1 kết thúc, chúng tôi đã trình bày bản báo cáo đầu tiên (kèm theo một đĩa CD) trong các hội thảo tổ chức tại Hà Nội từ 11 đến 14/11/2002 (Gubry & al., 2002). Bản báo cáo giữa kỳ này đã được Hội đồng khoa học của PRUD đánh giá tốt (theo thư đề ngày 19/06/2003).

Điều tra dân số cũng làm bật rõ vài đặc điểm về dân số và di chuyển nội bộ đô thị tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội liên quan đến số lượng dân cư đô thị, mật độ dân số, cấu trúc giới tính và cấu trúc tuổi của dân số, nhập cư từ bên ngoài vào thành phố và

¹ Các bản đồ này được thực hiện trên giấy A4 và khi in thì được thu lại khổ 10 x 24 cm.

chuyên cư nội thị. Phần phụ lục của sách có nhiều bản đồ và bảng thống kê đến cấp phường/xã mà trước đó chưa được thực hiện. Để có các số liệu này, chúng tôi đã tiến hành thu thập thông tin rất công phu. Sau đó tài liệu này được dịch sang tiếng Việt và gửi đến các cấp lãnh đạo và phòng tư liệu của các cơ quan tham gia dự án cũng như các cơ quan hoạt động trong lĩnh vực đô thị ở Việt Nam.

Việc phân tích kết quả tổng điều tra dân số cũng dẫn đến việc loại bỏ những quận/huyện trong mẫu điều tra về di chuyển dân số nội thị: đó là các quận Cù Chi, Cần Giờ tại TP. Hồ Chí Minh và Sóc Sơn ở Hà Nội. Thực vậy, các quận/huyện này còn mang tính chất rất nông nghiệp, rất ít bị ảnh hưởng bởi di chuyển dân số nội thị và hoàn toàn không bị ảnh hưởng bởi những di chuyển quá lác.

Giai đoạn II của dự án: Điều tra hộ dân số về di chuyển dân số nội thị

Có nhiều cách tiếp cận khác nhau để nghiên cứu di chuyển tạm thời: phân tích du khách có mặt và các cá nhân vắng mặt trong thời điểm điều tra dân số nếu có dữ liệu về những đối tượng này, điều tra về giao thông, điều tra hộ gia đình... Chúng tôi đã chọn thực hiện hình thức điều tra mẫu các hộ gia đình, đây là cách tiếp cận chưa từng được trải nghiệm ở Việt Nam liên quan đến vấn đề này, và chúng tôi tiến hành một kế hoạch chọn mẫu rất mới. Điều tra đòi hỏi phải chuẩn bị rất chu đáo và đã được thực hiện vào tháng 3 và 4/2003.

Lập kế hoạch chọn mẫu

Những công việc ban đầu là hoạch định một kế hoạch chọn mẫu ở hai cấp độ. Ở cấp độ 1, chọn tổ dân phố vì *tổ dân phố*² là đơn vị tổ chức rất nhỏ và vì tổ trưởng tổ dân phố ít nhất cũng biết rõ những chủ hộ trong tổ của mình. Ở cấp độ 2, chúng tôi chọn danh sách các hộ gia đình từ danh sách các chủ hộ trong các tổ dân phố được chọn. Mục tiêu của chúng tôi là chọn mẫu gồm 2000 hộ tại TP. Hồ Chí Minh và 1500 hộ tại Hà Nội.

Kế hoạch chọn mẫu này mới mẻ ở chỗ cho đến bây giờ người ta vẫn còn dùng *phường/xã* làm cấp độ 1, phương pháp này thường gây hiệu ứng chùng đáng kể vì mỗi đơn vị phường/xã thường có từ 3.000 đến 4.000 hộ gia đình, trong khi mỗi tổ dân phố chỉ có từ 40 đến 100 hộ. Mặt khác, việc lập danh sách hộ gia đình độc lập với danh sách sẵn có tại tổ dân phố cũng là một việc làm nâng cao chất lượng chọn mẫu. Bởi vì, trong danh sách hộ gia đình sẵn có tại tổ dân phố chỉ bao gồm những người có đăng ký hộ khẩu hoặc có đăng ký tạm trú mà không bao gồm những người chưa đăng ký tạm trú.

Một đồng nghiệp của chúng tôi ở INSEE đã lập nhiều phần mềm chuyên ngành, một mặt là để chọn tổ dân phố từ danh sách những tổ dân phố của mỗi thành phố, mặt khác là chọn hộ gia đình từ danh sách các hộ gia đình thuộc các tổ dân phố đã được chọn ở cấp độ 1.

² Ở quận ven đô, tổ dân phố gọi là *thôn* hay *xóm*.

Thành lập danh sách tổ dân phố cho thành phố Hồ Chí Minh và Hà Nội

Để có cơ sở cho cuộc điều tra chọn mẫu hộ gia đình, chúng tôi đã lập danh sách toàn bộ tổ dân phố của các quận thuộc TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội mà chúng tôi dự định điều tra. Công việc này được giao cho ba điều tra viên tại TP. Hồ Chí Minh và một điều tra viên nữ tại Hà Nội. Thường quận/huyện có danh sách này nhưng đôi khi phải xuống *phường/xã* mới có được.

Liên quan tới các quận dự định điều tra, tình trạng cuối cùng như sau:

- TP. Hồ Chí Minh: 21.255 tổ dân phố, 275 *phường/xã*, 20 quận/huyện (không kể Củ Chi và Cần Giờ);
- Hà Nội: 7.264 tổ dân phố, 151 *phường/xã*, 11 quận/huyện (không kể Sóc Sơn).

Khảo sát việc lập danh sách các chủ hộ

Do đã dự kiến sẽ tiến hành chọn mẫu ở hai cấp độ (tổ dân phố và sau đó là hộ gia đình) nên phải khảo sát thử để xác định các vấn đề có thể xảy ra trong quá trình thành lập danh sách các chủ hộ trong những tổ dân phố đã được chọn. Công việc kiểm tra này phải được các điều tra viên thực hiện trước khi chọn mẫu. Hai tổ dân phố đã được chọn ngẫu nhiên: tổ dân phố 10, ở *phường* 8, quận 3, TP. Hồ Chí Minh và tổ dân phố 10, *phường* Nguyễn Du, quận Hai Bà Trưng, Hà Nội. Ở mỗi tổ chúng tôi đã tiến hành thành lập danh sách các chủ hộ.

Qui trình công việc gồm các bước sau: đến nhà tổ trưởng tổ dân phố và cùng tổ trưởng đi khắp tổ để ghi lại tên của chủ hộ của từng căn hộ trong tổ. Và chỉ sau khi đã thực hiện bước này thì chúng tôi mới đối chiếu danh sách vừa lập với danh sách chính thức của tổ trưởng tổ dân phố. Tổng cộng có 44 hộ trong tổ dân phố tại TP. Hồ Chí Minh và 28 hộ trong tổ dân phố tại Hà Nội.

Từ việc kiểm tra này có thể rút ra những kết luận và kinh nghiệm sau:

- Nhìn chung, tổ trưởng tổ dân phố nắm được tên của mỗi chủ hộ cũng như nơi ở của mỗi hộ trong khu vực của mình, trừ một vài trường hợp cá biệt (xem dưới đây).
- Tổ trưởng tổ dân phố còn phân biệt được những hộ «di chuyển» (tức chỉ mới đến ở chưa được 5 năm chẳng hạn): ta dễ dàng nắm được thông tin có giá trị này để lập kế hoạch khảo sát nếu quyết định chọn tỷ lệ mẫu khác nhau cho mỗi tình trạng di chuyển; mặt khác, kinh nghiệm cũng cho thấy rằng không nên quá tin tưởng vào tổ trưởng tổ dân phố để thông qua đó có đầy đủ thông tin về các thành viên của hộ, nhất là để nhận biết những người di chuyển nhưng sống trong một hộ không di chuyển.
- Tổ trưởng tổ dân phố có thể chỉ nêu tên của người chủ nhà mặc dù người này không sống trong tổ mà không nêu tên những người thuê nhà đang sống trong tổ.
- Có thể thống kê sót một hộ sinh sống tại cùng một căn nhà do có nhiều người chung sống nên họ tách hộ, một ví dụ được ghi nhận ở đây liên quan đến một trường hợp tách hộ được phát hiện nhờ đối chiếu danh sách được lập với danh sách của tổ trưởng tổ dân phố (trong hộ khẩu có ghi nhận việc tách ra hai hộ).
- Việc có người nước ngoài sống trong tổ dân phố cũng đặt ra một số vấn đề đặc thù: tổ trưởng tổ dân phố không nhớ rõ tên của họ và sự trao đổi thường chỉ có thể được

thực hiện bằng tiếng Anh (như vậy điều tra viên phải nhờ kiểm tra viên mời một giám sát viên đến hỗ trợ); tình hình càng phức tạp hơn nếu có nhiều người nước ngoài cùng sống chung trong một nhà bởi vì phải xác định xem đó có phải là một hộ hay là nhiều hộ (ví dụ: một đôi vợ chồng người Úc sống chung nhà với một đôi vợ chồng người Phần Lan).

- Hai nhà liền vách, nhưng thuộc hai tổ dân phố khác nhau, lối vào một ngôi nhà lại nằm ở tổ dân phố cạnh bên, cách xa 50 m nên rất dễ bị bỏ quên.
- Trong một vài chương trình xây dựng các khu đô thị mới ở ngoại thành, có trường hợp các tổ trưởng chưa được chỉ định vì vậy nếu một tổ nào đó được chọn mà trong tổ đó có khu tập thể thì việc lập danh sách các chủ hộ sẽ đòi hỏi nhiều thời gian hơn.
- Các trường hợp cá biệt khác chúng tôi gặp như sau: nhà bỏ trống, nhà dùng làm văn phòng mà tổ trưởng tổ dân phố không nắm rõ chi tiết (cho nên phải hỏi trực tiếp những người có mặt tại đó), nhà đang được xây dựng lại mà chủ hộ tương lai đang có mặt tại đó và sẽ chỉ dọn đến ở hai tháng sau (trường hợp này thì chúng tôi không đưa người đó vào danh sách, nhưng nếu chủ nhà dọn đến ở vài ngày sau, có thể sẽ có vấn đề khi lập các danh sách cuối cùng một tuần trước khi tiến hành điều tra).
- Danh sách hộ chính thức của hai tổ dân phố được tiến hành điều tra rất chính xác nhưng kinh nghiệm cho thấy rằng không phải lúc nào cũng như thế, nhất là đối với khu vực ngoại thành.

Như vậy, việc đối chiếu danh sách lập tại địa bàn với danh sách chính thức có thể cho phép điều chỉnh những thiếu sót, nhưng cũng phải cẩn thận để tránh tính trùng và tính thừa. Muốn vậy cần phân biệt rõ khái niệm cư trú với tình hình đăng ký hành chính được xác định qua các dạng giấy phép cư trú như sau (định nghĩa mang tính sơ lược):

- KT1: những người thường trú trong phường/xã và có đăng ký hộ khẩu trong phường/xã (đưa vào danh sách điều tra);
- KT2: những người ở thường trú trong phường/xã nhưng đăng ký hộ khẩu ở phường/xã khác (đưa vào danh sách điều tra); hoặc là những người có đăng ký hộ khẩu trong phường/xã (tên họ được lưu vào một sổ riêng) nhưng lại cư trú ở một nơi khác trong thành phố (không đưa vào danh sách điều tra);
- KT3: những người tạm trú dài hạn trong tổ dân phố (có khả năng cư ngụ luôn tại chỗ) (đưa vào danh sách điều tra);
- KT4: những người tạm trú ngắn hạn trong tổ dân phố (có khả năng dời đi) (đưa vào danh sách điều tra nếu họ đã ở từ 6 tháng trở lên hoặc họ dự định ở đó từ 6 tháng trở lên).

Xây dựng tài liệu cho cuộc điều tra và cho việc nhập dữ liệu

Từ các cuộc thảo luận của chúng tôi, các nhóm làm việc tại TP. Hồ Chí Minh và tại Hà Nội đã xây dựng hai bảng câu hỏi riêng và sau đó đã kết hợp hai bảng này lại để cho ra một bảng câu hỏi duy nhất.

Các buổi hội thảo ở Hà Nội, nhân kỳ họp cấp vùng của PRUD diễn ra vào tháng 11/2002, là một dịp hiếm hoi để có thể hội đủ hai nhóm làm việc để chỉnh sửa lại bảng câu hỏi này. Sau nhiều cuộc thảo luận với nhiều đồng sự bên ngoài, bảng câu hỏi cuối

cùng, bằng tiếng Việt và tiếng Pháp, đã được hoàn thành vào đầu tháng 12, nhân sự có mặt ở Paris của hai lãnh đạo Việt và Pháp của dự án. Và cuối cùng bảng câu hỏi cũng được đem ra thử nghiệm trên thực địa vào tháng 01/2003.

Bảng câu hỏi được chia ra làm 8 phần (phụ lục 2):

- Thông tin tổng quát về hộ gia đình;
- Thông tin về nhà ở và điều kiện ở của hộ gia đình;
- Những thay đổi chung có liên quan đến việc dời chỗ ở của những hộ di chuyển;
- Lịch sử di chuyển;
- Thay đổi nơi làm việc và hoạt động nghề nghiệp của những di chuyển;
- Di chuyển tạm thời của những thành viên trong hộ;
- Ý kiến về việc di chuyển hiện nay;
- Dự kiến cho tương lai.

Sách hướng dẫn cho điều tra viên và bản thống kê các hộ gia đình đã được biên soạn (bằng tiếng Việt) cho giai đoạn đầu tiên của cuộc điều tra. Bản thống kê cũng sẽ được sử dụng để chọn các hộ điều tra.

Cuối cùng, hai kỹ thuật viên TP. Hồ Chí Minh đã soạn trên Access chương trình nhập dữ liệu cho phép tái hiện một cách trực tiếp bảng câu hỏi trên màn hình.

Xác định phương pháp

Sau phần kiểm tra đối chiếu danh sách của các tổ trưởng tổ dân phố và sau cuộc thảo luận để xây dựng bảng câu hỏi, chúng tôi đã xác định một vài khía cạnh về mặt phương pháp.

Các cuộc điều tra trước đó cho thấy rằng không cần thiết và cũng không nên trả tiền cho những người được phỏng vấn, nhưng cũng nên giải thích rõ cho họ mục đích của cuộc điều tra là để phục vụ công tác quy hoạch cơ sở hạ tầng. Ngược lại, việc trả thù lao cho các tổ trưởng tổ dân phố là cần thiết, vì họ sẽ phải làm việc cùng với điều tra viên từ 1 đến 2 giờ để thành lập danh sách các chủ hộ và họ sẽ đảm bảo việc đưa thông tin về cuộc điều tra đến các hộ dân.

Câu hỏi liên quan đến việc di chuyển tạm thời ngày hôm trước cần được khai thác tùy theo ngày trong tuần vì di chuyển tạm thời thường khác nhau theo từng ngày trong tuần. Do đó vấn đề là có được thông tin di chuyển cho từng ngày và điều tra viên phải làm việc đều đặn mỗi ngày, kể cả thứ bảy và chủ nhật. Điều này có thể làm cho một số kiểm tra viên biên chế của các cơ quan tham gia dự án từ chối không làm công tác điều tra vì họ đã quen với việc được nghỉ cuối tuần. Nhưng ngược lại, điều này có thể động viên những sinh viên mong muốn kết thúc cuộc điều tra sớm. Chúng ta cũng thấy rằng vào cuối tuần thì người dân thường có mặt ở nhà, điều này giúp ích rất nhiều cho công việc của điều tra viên. Nói chung, một trong các điều kiện quan trọng để tuyển dụng điều tra viên là người này phải làm việc cả tuần. Vì cuộc điều tra được tiến

hành trong thời gian khoảng 15 ngày nên nếu tuyển dụng được số lượng điều tra viên cần thiết thì họ chỉ phải làm việc hai ngày cuối tuần mà thôi.

Tập huấn điều tra viên và kiểm tra viên

Tại TP. Hồ Chí Minh, chúng tôi tuyển được 8 kiểm tra viên và 35 điều tra viên, còn tại Hà Nội chúng tôi tuyển được 7 kiểm tra viên và 36 điều tra viên. Việc sử dụng một số lượng điều tra viên lớn hơn tại Hà Nội trong khi số lượng hộ dân ở đây lại ít hơn (Hà Nội chỉ có 1.500 hộ trong khi TP. Hồ Chí Minh có đến 2.000 hộ) là do các điều tra viên tại Hà Nội đều là sinh viên đại học, nên trong cùng thời gian này họ còn phải tham gia các buổi học ở trường, và dù thế nào đi nữa thì công việc phải được kết thúc chậm nhất là sau 3 tuần. Đây không phải là một bất lợi, chúng ta biết rằng ở đô thị đa số người dân thường chỉ ở nhà vào buổi tối và các điều tra viên được trả thù lao theo số lượng người mình phỏng vấn nên chi phí điều tra không tăng. Cũng cần phải ghi nhận thêm rằng, trong giai đoạn đầu của cuộc điều tra, danh sách hộ dân tại Hà Nội dài hơn mặc dù số lượng tổ dân phố có ít hơn (*Bảng 1*). Còn các kiểm tra viên thì chủ yếu là nhân viên Trung tâm Dân số (giáo viên và thủ thư). Còn tại TP. Hồ Chí Minh, đa số điều tra viên không phải là nhân viên Viện Kinh tế trong khi kiểm tra viên là cán bộ của Viện. Tại hai thành phố, nhân viên thường trực của dự án đóng vai trò giám sát: ba giám sát viên tại Hà Nội và bốn giám sát viên tại TP. Hồ Chí Minh (có một cán bộ hỗ trợ thêm), ngoài ra phải kể đến cán bộ nghiên cứu của Viện Nghiên cứu về phát triển Pháp (IRD) làm cầu nối giữa hai miền. Chúng tôi cảm thấy tiếc là cả tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội chúng tôi đã không thể đào tạo một số lượng điều tra viên và kiểm tra viên đông hơn để sau khoá đào tạo chọn ra những người giỏi nhất; vì thế chúng tôi đã sử dụng tất cả các ứng viên được đào tạo; nhưng dẫu sao thì qua công việc, chúng tôi nhận thấy rằng nhìn chung họ đều có trình độ khá.

Khoá tập huấn diễn ra tại một phòng họp của Viện Kinh tế TP. Hồ Chí Minh và tại một phòng học của Trung tâm Dân số tại Hà Nội. Mở đầu khoá tập huấn, chúng tôi giới thiệu về bối cảnh thành lập dự án (những nghiên cứu trước đó, vai trò của sự phát triển đô thị và di dân tại Việt Nam và đặc biệt là di dân nội thị, thông báo mời thầu của PRUD vào tháng 10/2001, giới thiệu các cơ quan: Viện Kinh tế TP. Hồ Chí Minh (IER), Trung tâm dân số (CP), Viện Nghiên cứu về sự Phát triển Pháp (IRD); sau đó chúng tôi đã giới thiệu dự án với hai giai đoạn (phân tích di dân trong tháng 11/2002 và điều tra các hộ gia đình về di dân tạm thời và di chuyển quâ lác vào tháng 3-4/2003); chúng tôi cũng đã giới thiệu về phương pháp tiến hành điều tra các hộ gia đình, bao gồm hai giai đoạn cùng với một cuộc thăm dò ở hai cấp độ (ở cấp độ 1: chọn tổ dân phố, lập danh sách các chủ hộ trong tổ dân phố được chọn; cấp độ 2: chọn hộ gia đình và tiến hành điều tra các hộ đã chọn).

Việc tập huấn chủ yếu nhằm giải thích toàn bộ công việc mà điều tra viên phải làm: tiến trình lập danh sách các chủ hộ trong giai đoạn đầu cuộc điều tra, cách thức tư giới thiệu, quy trình tiến hành các cuộc phỏng vấn, cách điền vào bảng câu hỏi.

Các kiểm tra viên cũng tham gia khóa tập huấn của các điều tra viên và sau đó tiếp tục tham gia một khóa tập huấn đặc biệt phục vụ cho công việc của chính họ (quản lý các bảng câu hỏi, kiểm tra các cuộc phỏng vấn, kiểm tra các bảng câu hỏi...).

Giải thích bổ sung cho các yêu cầu

Một số chỉ dẫn được đưa ra trong khóa tập huấn dưới dạng câu trả lời cho những câu hỏi mà học viên đặt ra, một số khác được đưa ra trong quá trình lập danh sách các chủ hộ theo từng tổ dân phố, và còn một số khác nữa chỉ được đưa ra khi bắt đầu cuộc điều tra; các yêu cầu bổ sung này được chuyển ngay đến các giám sát viên tại TP. Hồ Chí Minh và tại Hà Nội bằng thư điện tử (email). Thực tế cho thấy rằng, việc trắc nghiệm những bảng câu hỏi làm trước đó còn rất sơ lược vì lẽ ra nó phải giúp ta hạn chế được việc bổ sung thêm những chỉ dẫn giải thích này.

Chúng tôi đã dựa vào những chỉ dẫn này để mã hóa bảng câu hỏi và phân tích kết quả điều tra.

Thành lập danh sách các chủ hộ

- Nhìn chung, điều tra viên không cần bấm chuông cửa nhà dân để hỏi: các thông tin về tên của chủ hộ, hộ đó phải hay không phải là hộ di chuyển (định cư từ 1998 hay sau đó)... đều được Tổ trưởng tổ dân phố cung cấp. Trong trường hợp tổ trưởng tổ dân phố không biết tên chủ hộ thì điều tra viên mới tìm đến hộ đó hỏi, điều này có thể xảy ra trong trường hợp nhà cho thuê (tổ trưởng tổ dân phố có thể chỉ biết tên của chủ hộ chứ không biết tên của người thuê) hoặc trong trường hợp nhà do người nước ngoài ở (nếu những người này chỉ biết giao tiếp bằng tiếng Anh mà điều tra viên không biết tiếng Anh thì phải báo cho kiểm tra viên hoặc giám sát viên); trong trường hợp những khu đô thị lớn hiện đại ở ngoại thành mà một số căn hộ chưa có người ở và tổ trưởng tổ dân phố đôi khi còn chưa được chỉ định thì điều tra viên phải đến từng hộ để phỏng vấn.

- Nếu điều tra viên gặp trường hợp đặc biệt như doanh trại quân đội, nhà tù, chùa có nhà sư ở, ký túc xá đại học, nhà máy có nhiều công nhân cư trú... thì phải ghi nhận vấn đề đồng thời báo cho giám sát viên biết để tìm giải pháp thích hợp (ví dụ: lập danh sách các sinh viên đang trọ trong ký túc xá theo một mẫu riêng biệt còn doanh trại quân đội và nhà tù sẽ được loại ra khỏi cuộc điều tra). Ngược lại, nếu điều tra viên gặp trường hợp một nhóm sinh viên 3 hay bốn người cùng thuê chung một phòng ở thành phố thì phải xem một trong những sinh viên này như là chủ hộ.

Phần I: Phiếu điều tra hộ gia đình

Cột 3. Trong tiếng Việt, từ “cha mẹ” (mã 4) dùng để chỉ cả cha mẹ ruột lẫn cha mẹ chồng/vợ của chủ hộ. Tương tự như vậy, từ “ông bà” dùng để chỉ ông bà của cả vợ và chồng.

Cột 10. Có mâu thuẫn giữa các cột 10 và 11 trong phiếu điều tra hộ gia đình, các câu hỏi 2.1 và 2.2 của phần thứ 2, phần thứ 3 và phần thứ 4 liên quan đến định nghĩa của hộ di chuyển. Tất cả các phần đều liên quan đến việc chuyển chỗ ở dù là trong thành phố hay là từ ngoài chuyên vào; tất cả các phần này đều có điểm mốc là cột 11. Ví dụ,

câu hỏi số 2.2 đề cập đến việc hộ dân có thể trước đó cư ngụ ngoài thành phố. Như vậy trong cột 10 phải bỏ ý “chuyên cư trong thành phố”. Và lại chúng ta có thể tập trung chỉ nghiên cứu di chuyển nội thị gần đây nhất bằng cách dùng câu 2.2 như là một công cụ lọc.

Do đó, câu hỏi ở cột số 10 sẽ trở thành: “Ông/bà có từng chuyên chỗ ở hay không?” Câu trả lời dĩ nhiên là ‘Có’ đối với những người sinh ra ở một tỉnh nào đó mà không phải ở TP. Hồ Chí Minh hay Hà Nội, là nơi mà cuộc điều tra được tiến hành. Và định nghĩa hộ di chuyển trên cơ sở việc chuyên chỗ ở sẽ tương ứng với định nghĩa hộ di chuyển theo danh sách các chủ hộ theo tổ dân phố được lập nên trong giai đoạn đầu của cuộc điều tra.

Cột 13. Trình độ văn hóa

Để mã hóa trình độ văn hóa, chúng tôi sử dụng một bảng đối chiếu giữa hệ thống giáo dục theo hệ 10 năm (trước 1981) và hệ thống giáo dục theo hệ 12 năm hiện hành. Trên thực địa, chúng tôi đã ghi lại những thông tin theo cách sau: 2/10 hoặc 2/12 cho đối tượng đã qua hai hệ giáo dục nhằm xác định đối tượng đó đã theo học hệ nào.

Phần II: Thông tin về chỗ ở và điều kiện nơi ở của hộ gia đình

Câu hỏi 2.2. Trước đây nhà ông/bà ở đâu?

Chỉ cần điền vào một dòng. Nếu chỗ ở trước đây là nước ngoài thì chúng ta sẽ ghi lại đây đủ tên nước đó và sẽ được mã hóa sau.

Câu hỏi 2.4. Ông/bà ở nhà loại nào?

- Nhà tập thể có mã số là 3 (căn hộ)

- Nhà biệt lập, dù tính chất như thế nào, ngay cả nhà biệt lập “nghèo”, mã số là 2 (biệt thự) và phải được hiểu theo nghĩa là “biệt thự/nhà biệt lập”.

Câu hỏi 2.5. Vị trí của nhà ở của ông/bà ở đâu?

Đối với nhà ở nông thôn, ở giữa đồng, mã số là 3 (trong hẻm nhỏ): mã này được sử dụng cho các hẻm lẫn các đường đất.

Câu hỏi 2.16. Nhà của ông/bà có từng bị ngập nước không?

Đối với nhà bị ngập do nước sông và do cả nước mưa, mã số là 1 (sông).

Câu hỏi 2.20. Ông/bà hiện có những trang thiết bị gì?

Nhóm Hà Nội đề nghị trong những điều tra tương lai, thêm vào danh sách những trang thiết bị như bình nóng lạnh, vì thiết bị này phản ánh một cách sâu sắc sự khác biệt xã hội. Do thiết bị này không nằm trong dự kiến, có lẽ nên ghi thêm vào cho các cuộc điều tra trong tương lai. Thực vậy, chúng ta phải nhớ rằng để đánh giá mức sống người dân, ta nên dựa vào các trang thiết bị của họ hơn là đi phân tích thu nhập vì trong một cuộc điều tra không chuyên môn thông thường chúng cho kết quả không chính xác.

Phần IV: Lịch sử di chuyển

Phần này chỉ liên quan đến những cá nhân từ 18 tuổi trở lên chỉ dọn đến nơi đang ở từ 01/01/1998.

Phải điền một dòng cho một nơi ở trong quá khứ cho đến cả nơi ở hiện tại.

Chúng tôi không tính đến giai đoạn phục vụ trong quân ngũ, nhất là giai đoạn chiến tranh, trong giai đoạn này rất nhiều người, nhất là nam giới, phải di chuyển khắp nơi nhưng đây không phải là nơi cư trú của họ. Do đó chỉ cần liệt kê những chỗ ở trong giai đoạn trước và sau khi phục vụ trong quân ngũ.

- Chúng tôi ghi lại danh sách của tất cả những nơi mà người đó đã cư trú; nếu như người này từng thay đổi chỗ ở trong phạm vi một quận thì sẽ chuyển mã của quận này sang cột 3; chúng tôi không tính những nơi mà người này đến ở trong quá trình anh ta đi công tác chẳng hạn;

- Đối với Tp. Hồ Chí Minh, không nên dùng mã số 42 trong cột 3 mà chỉ dùng mã số của các quận ở thành phố và dùng mã số 1 cho những người đã từng sống ở Hà Nội (không dùng các mã số của các quận Hà Nội);

- Đối với Hà Nội, không dùng mã số 1 trong cột 3 mà dùng mã số của các quận Hà Nội và dùng mã số 42 cho những người đã từng sống tại TP. Hồ Chí Minh (không dùng mã số của các quận TP. Hồ Chí Minh).

Cột 5: Chúng tôi ghi mã số 0 cho tất cả các cá nhân không tham gia lao động, kể cả trẻ em chưa đến tuổi lao động hoặc chưa đến tuổi đi học.

Cột 6: Ghi mã số 6 cho những trường hợp có liên quan đến chiến tranh, bao gồm cả những di cư để lánh nạn chiến tranh và những quay trở về khi chiến tranh kết thúc và hoà bình lập lại.

Ghi mã số 9 cho những người di chuyển để tìm một nơi ở khác tốt hơn (trong khi nhập dữ liệu ta có thể dùng một mã số đặc biệt nếu như lý do chuyển cư được xác định cụ thể).

Có thể có nhiều cách kiểm tra với phiếu điều tra hộ gia đình:

- Ở dòng thứ nhất, năm sinh (cột 2) và nơi sinh (cột 3) phải giống với chi tiết ghi trên phiếu điều tra hộ gia đình;

- Ở dòng cuối cùng được điền vào, ngày đến (cột 2) phải sau ngày 01/01/1998;

- Ở dòng cuối cùng được điền vào, nơi ở (cột 3) phải tương ứng với nơi tiến hành cuộc điều tra và mục công việc cuối cùng (cột 4 và 5) phải là công việc hiện tại được ghi trên phiếu điều tra; ở dòng này, cột cuối cùng dành cho lý do di chuyển (cột 6) phải được để trống.

Phần V: Thay đổi nơi làm việc và hoạt động nghề nghiệp của những người di chuyển

Nếu nhiều hơn 4 người thì dùng tay chia đôi số cột có sẵn.

Phần VI: Tình hình đi lại của những thành viên trong gia đình

Nếu nhiều hơn 6 người thì dùng tay chia đôi số cột có sẵn.

Câu hỏi 6.7. Theo ông/bà thì khoảng cách gần nhất từ nhà ông/bà đến nơi làm việc là bao xa?

Đối với những đối tượng làm việc tại nhà thì ghi là 0; đối với người làm việc cách nhà không đến 1 km thì chỉ ghi một số sau dấu phẩy, ví dụ: 0,2 (km). [làm tương tự cho các câu hỏi 6.19, 6.27 và 6.28]

Câu hỏi 6.8. Thường thì ông/bà phải mất bao nhiêu thời gian (phút) để đến nơi làm việc?

Đối với những người làm việc tại nhà thì ghi là 0; [làm tương tự cho các câu hỏi 6.20 và 6.29]

Câu hỏi 6.9. Thời điểm di chuyển (giờ, phút)

Câu hỏi này phải có câu trả lời kép (số lần đi phải tương ứng với số lần về). Đối với những đối tượng làm việc ban đêm thì thời gian rời khỏi nhà sẽ là vào buổi chiều tối và thời gian trở về vào buổi sáng; trong trường hợp đó ghi rõ trong ngoặc đơn «ngày hôm sau».

Câu hỏi 6.14. (Trên đường đi làm, ông/bà có đưa trẻ đến trường không?), và từ câu 6.15 đến câu 6.32 (phần trường học/giáo dục)

Ở câu 6.14 nếu đối tượng có đưa trẻ đến trường, dù đó có phải là thành viên trong gia đình của đối tượng không (vì có thể đó là con một gia đình hàng xóm) thì ghi vào 6.14; bù lại, các câu hỏi từ 6.15 đến 6.32 chỉ liên quan đến các thành viên trong gia đình và câu hỏi 6.17 còn có tác dụng lọc: ta chỉ đặt những câu hỏi này cho những thành viên trong gia đình mà thôi.

Câu hỏi 6.34: Ông/bà thích hình thức giải trí nào nhất và cho biết mức độ thường xuyên của những lần giải trí đó?

Câu hỏi này chỉ liên quan đến việc giải trí (bên ngoài) nên vô tuyến truyền hình không được tính.

Phần VII: Ý kiến liên quan đến việc di chuyển hiện nay

Câu hỏi 7.5. Tổng chi phí hàng tháng cho việc đi lại của ông/bà là bao nhiêu?

Ở đây chỉ đề cập đến chi phí đi lại hàng ngày chứ không bàn đến chi phí đi lại mang tính cá biệt (như đi du lịch chẳng hạn).

Câu hỏi 7.7. Ông/bà nghĩ gì về hoạt động của cảnh sát giao thông?

Nếu đối tượng không có ý kiến gì vì họ không đi lại hoặc do họ từ chối đưa ý kiến thì ghi mã số 3 (bình quân) và giải thích ở câu 7.8 rằng đối tượng không có ý kiến.

Phần VIII: Những dự kiến cho tương lai

Câu hỏi 8.5. Ông/bà dự định sẽ chuyển cư về đâu?

Ghi mã số quận bằng ba con số, ghi mã số tỉnh bằng hai con số hoặc ghi đầy đủ tên nước.

Chọn tổ dân phố - mẫu ngẫu nhiên tầng thứ nhất

Kế hoạch chọn mẫu điều tra của chúng tôi rất độc đáo so với những điều tra đã được tiến hành trong lĩnh vực đô thị tại Việt Nam cho đến thời điểm đó. Chúng tôi là người đầu tiên chọn tổ dân phố (hay *thôn, xóm* ở các vùng ngoại ô) cấp độ 1. Tổ dân phố (hay phần được chọn của tổ dân phố) thường có qui mô nhỏ (bình quân 44 hộ gia đình tại TP. Hồ Chí Minh và 66 hộ tại Hà Nội), điều này giúp tránh được hiệu ứng chùng đáng kể trong điều tra (trước đó, người ta dùng những đơn vị lớn hơn nhiều, *phường* ở trung tâm thành phố và *xã* ở ngoại thành; các đơn vị này thường có bình quân 3.443 hộ dân tại TP. Hồ Chí Minh và 3.901 hộ tại Hà Nội).

Như vậy chúng tôi đã có 21.255 tổ dân phố tại TP. Hồ Chí Minh và 7.717 tổ dân phố (hay một phần tổ dân phố) tại Hà Nội. Ở cấp độ 1, chúng tôi đã chọn ra 335 tổ dân phố tại TP. Hồ Chí Minh và 240 tổ dân phố tại Hà Nội. Các yếu tố có tính chất lý thuyết của kế hoạch chọn mẫu được tổng hợp ở bảng 1.

Bảng 1: Số liệu xây dựng kế hoạch khảo sát tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội

Chỉ số	TP. Hồ Chí Minh	Hà Nội
Tổng số dân (năm 1999)	5.034.058	2.675.166
- Dân số thành thị theo tổng điều tra dân số (1999)	4.207.825	1.523.936
Tổng số hộ dân (1999)	1.016.744	641.863
Tổng số quận/huyện	22	12
- Số quận/huyện được chọn cho điều tra	20	11
Số <i>phường, xã</i> trong các quận/huyện được chọn	275	151
Dân số trong các quận/huyện được chọn (1999)	4.722.787	2.428.905
Số hộ dân trong các quận/huyện được chọn (1999)	946.729	589.123
Số người trong mỗi hộ dân trong các quận/huyện được chọn	5,0	4,1
Số tổ dân phố (hay phần của tổ) trong các quận, huyện được chọn	21.255	7.717
Số tổ dân phố (phần của tổ) được chọn ở cấp độ 1	335	240
Số hộ dân trong các tổ dân phố được chọn	14.767	15.896
- Số hộ không di chuyển	11.725	13.761
- Số hộ di chuyển	3.042	2.135
Số hộ trong một tổ dân phố (hay phần của tổ dân phố) được chọn	44	66
Số hộ được chọn ở cấp độ 2 (hộ của dân số mẫu)	2.000	1.500
- Số hộ không di chuyển	1.200	900
- Số hộ di chuyển	800	600

- Những huyện hầu như thuần nông như huyện Cần Giờ và Củ Chi tại TP. Hồ Chí Minh và huyện Sóc Sơn ở Hà Nội đều bị loại ra khỏi danh sách.

Đối với TP. Hồ Chí Minh, việc chọn tổ dân phố được thực hiện tại INSEE, Paris. Còn đối với Hà Nội, danh sách các tổ dân phố không được hoàn tất đúng thời hạn, việc chọn các tổ được thực hiện tại chỗ với sự hỗ trợ của máy vi tính. Vấn đề tại Hà Nội là một số đơn vị được xác định ở ngoại thành có số lượng hộ gia đình quá lớn, thậm chí lớn hơn so với trung tâm thành phố (đôi khi lên đến cả 500 hộ dân); điều này đã vô hiệu hóa kế hoạch chọn mẫu và không thể lập danh sách một số lượng lớn các hộ gia đình như vậy trong giai đoạn đầu của cuộc điều tra. Vì thế chúng tôi đã phải trở lại địa bàn để tìm những đơn vị nhỏ hơn nữa. Cũng vì lý do này mà chúng tôi đã dùng khái niệm «một phần của tổ dân phố» cho Hà Nội.

Trong phần lớn các trường hợp những kết quả đạt được rất phần khởi vì thường thì chúng tôi tìm được những đơn vị hành chính nhỏ hơn (gọi là nhóm hay *đội*) nhưng vẫn còn 7 đơn vị hành chính có qui mô quá lớn đối với kế hoạch của chúng tôi, với số lượng hộ dân lên đến 374 và 555 (xem *Bảng 2*). Vì thế chúng tôi đã quyết định chia nhỏ tại chỗ các đơn vị này, dù biết rằng chúng tôi đã dự trù nhiều đơn vị nhỏ hơn tổ dân phố ra để chọn lựa.

Bảng 2: Chia nhỏ 7 đơn vị hành chính ở ngoại thành Hà Nội

Huyện	Xã	Thôn/Xóm	Số hộ ước tính ³	Chia thành
Thanh Trì	Liên Ninh	T. An	395	2
Thanh Trì	Vĩnh Thụy	X.7	465	3
Đông Anh	Bạc Hồng	Quan Âm	446	3
Đông Anh	Tiên Dương	Lễ Pháp	485	3
Đông Anh	Đông Hới	X.5	494	3
Từ Liêm	Đại Mỗ	T.Tháp	374	2
Gia Lâm	T.trần Gia Lâm	T.14b	555	3

Nguồn: Theo thống kê hành chính mới nhất trong năm 2001 hoặc 2002

Các đơn vị hành chính có qui mô lớn được chia ra thành 2 hay 3 đơn vị nhỏ sao cho mỗi đơn vị nhỏ này có khoảng dưới 200 hộ gia đình. Trong quá trình tiến hành việc phân chia này, chúng tôi đã phát hiện ra rằng trước đó có một số *đội* bị chúng tôi bỏ quên (ví dụ, ở làng Lễ Pháp có hai *đội* chứ không phải một). Trong một thời gian ngắn mà tiến hành phân chia về không gian địa lý thật không dễ dàng chút nào. Đôi khi chúng tôi được tham khảo một bản đồ treo tường cất trong tủ Ủy ban nhân dân xã và nhanh chóng vẽ đơn vị hành chính cần điều tra nhưng không phải lúc nào cũng được như vậy. Trên thực tế, đầu tiên chúng tôi thường ước tính số hộ dân sẽ điều tra bằng cách dựa vào những dữ liệu hành chính có trong tay; điều tra viên được tạm thời xếp vào nơi điều tra và phải lập danh sách các chủ hộ một cách liên tục, không để sót hộ nào bằng cách đi theo lối của từng khối nhà và sẽ dừng lại khi đã lập đủ danh sách số hộ cần có. Phương pháp này không sợ lệch vì chỉ liên quan đến 7/240 đơn vị (2,9%).

³ Dữ liệu hành chính mới nhất (2001 hoặc 2002).

Một vấn đề khác là một số tổ dân phố đã được thay thế tại chỗ vì lý do này hay lý do khác, không thể tiến hành công việc dự kiến được. Danh sách các tổ dân phố đã được thay thế (tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội) được trình bày ở các bảng sau cùng với lý do thay thế (bảng 3 và 4).

Bảng 3: Các tổ dân phố được thay thế tại thành phố Hồ Chí Minh

STT	Quận	Phường/Xã	Tổ được chọn	Tổ được điều tra	Lý do thay thế
1	1	Nguyễn Cư Trinh	100	108	Ghi sai số
2	1	Bến Nghé	84	87	Tổ trưởng tổ dân phố vắng mặt thường xuyên Tổ trưởng mới của các tổ 85 và 86 từ chối hợp tác
3	1	Nguyễn Thái Bình	4	5	Tổ trưởng nằm viện
4	10	4	35	36	Tổ trưởng bị ốm
5	10	11	4	9	Tổ trưởng đi du lịch nước ngoài Tổ 9 gán tổ 5
6	Bình Chánh	Bình Chánh	17	16	Tổ trưởng đi xa Tổ 17 đã bị xóa, 2/3 số hộ trong tổ được chuyển qua tổ 16

Chỉ có 6 tổ được thay thế tại TP. Hồ Chí Minh và 10 tổ tại Hà Nội, lần lượt tương ứng với 1,8% và 4,2%. Những lý do thay thế thường là do sự vắng mặt kéo dài của Tổ trưởng tổ dân phố, do Tổ trưởng bị ốm, do Tổ trưởng vừa gặp sự cố trong cuộc sống gia đình hay do họ không muốn hợp tác. Tại Hà Nội, nhiều tổ dân phố thuộc quân đội, họ thường quản lý một diện tích đất rất rộng: để có thể vào điều tra cần phải có giấy phép đặc biệt của Bộ Quốc phòng, và chúng tôi quyết định không xin. Điều này cũng gây chút ít vướng mắc vì ta có thể nghĩ rằng người sống trong những tổ này có thể có những đặc điểm không nhất thiết giống những người khác, cho dù chưa hẳn họ đã là quân nhân.

Bảng 4: Các tổ dân phố được thay thế tại Hà Nội

STT	Quận	Phường/Xã	Tổ được chọn	Tổ được điều tra	Lý do thay thế
1	Hai Bà Trưng	Nguyễn Du	13	10	Ghi sai số Con trai của Tổ trưởng tổ 12 vừa mất Tổ trưởng tổ 11 từ chối hợp tác
2	Hai Bà Trưng	Đông Mác	5	6	Chồng của bà tổ trưởng bệnh nặng
3	Hai Bà Trưng	Đông Tâm	40	39	Tổ trưởng từ chối hợp tác
4	Hai Bà Trưng	Tân Mai	29	30	Tổ trưởng bệnh nặng
5	Hai Bà Trưng	Tân Mai	97	99	Tổ trưởng đi xa Tổ trưởng tổ 98 từ chối hợp tác
6	Ba Đình	Cống Vị	16	13	Tổ trưởng từ chối hợp tác Các tổ 14 và 15 thuộc quân đội
7	Ba Đình	Giảng Võ	11	12	Nhà của Tổ trưởng bị phá hỏng
8	Thanh Xuân	Phương Liệt	59	58	Tổ trưởng bệnh nặng
9	Đống Đa	Trung Liệt	77	76	Tổ thuộc quân đội
10	Đông Anh	Việt Hùng	Khu Đông	Xóm 2	Đang bầu lại Ban lãnh đạo nên từ chối hợp tác

Những chỉ dẫn cho việc chọn tổ dân phố thay thế không hoàn toàn giống nhau tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội: tại TP. Hồ Chí Minh chúng tôi chọn trong danh sách tổ đứng ngay sau tổ được thay thế nhưng như bảng 3 cho thấy không phải lúc nào cũng làm được; còn tại Hà Nội, chúng tôi khi thì chọn tổ dân phố đứng ngay trước tổ được thay thế, khi lại chọn tổ đứng ngay sau đó. Không có vấn đề gì đáng nói nếu như chúng tôi không giao công việc này cho điều tra viên và kiểm tra viên làm. Điều này rõ ràng có thể dẫn đến thiếu sót vì các điều tra viên và kiểm tra viên này dĩ nhiên sẽ chọn nơi nào "dễ nhất". Tuy nhiên, do số lượng các tổ dân phố được thay thế rất thấp và do những tổ dân phố này thường được thay thế bằng những tổ dân phố khác gần kề nên thiếu sót (nếu có) thì cũng không đáng ngại lắm.

Thông báo đến chính quyền

Chính quyền thành phố đã được báo cáo khi dự án bắt đầu, sau đó lãnh đạo các đơn vị hành chính có liên quan trực tiếp được thông báo chi tiết hơn sau khi các tổ dân phố được chọn điều tra. Có một khác biệt lớn giữa TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội: tại TP. Hồ Chí Minh, mọi thông tin đều trực tiếp thông qua đơn vị quản lý (Ủy ban nhân dân thành phố, quận, *phường/xã*, tổ dân phố) vì Viện kinh tế TP. Hồ Chí Minh trực tiếp trực thuộc Ủy ban Nhân dân TP. Hồ Chí Minh nên mọi việc đều thuận lợi. (Cấp độ *khu phố*, nằm giữa *phường* và tổ dân phố, có quá nhiều tổ dân phố); trong khi đó tại Hà Nội, thông tin lại chủ yếu đến từ mạng lưới của Ủy ban dân số và kế hoạch hóa gia đình, ban này có mạng lưới ở mỗi cấp; đa số nhân viên của Ủy ban dân số kế hoạch hóa gia đình đã từng học tại Trung tâm Dân số nên mọi việc dễ dàng; chỉ ở cấp độ *phường/xã* và tổ dân phố, giới chức hành chính mới tham gia trực tiếp vào điều tra theo đề nghị của Ủy ban dân số và kế hoạch hóa gia đình. Như vậy, tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội, công tác điều tra nhận được sự giúp đỡ cần thiết của chính quyền. Ở đây, có thể giả thiết rằng sẽ dĩ có ít tổ trưởng tổ dân phố tại TP. Hồ Chí Minh từ chối giúp đỡ điều tra là do họ đã được cấp trên đề nghị trực tiếp.

Sau đó điều tra viên đã tiếp tục thực hiện ở tất cả các giai đoạn của cuộc điều tra cho đến từng hộ gia đình.

Lập danh sách các chủ hộ theo từng tổ dân phố

Nhiệm vụ trong giai đoạn đầu của cuộc điều tra là lập danh sách các chủ hộ trong mỗi tổ dân phố. Điều tra viên không sao lại bản danh sách các chủ hộ có sẵn ở cơ quan quản lý hành chính vì những lý do sau đây:

- + Các danh sách có sẵn có thể chưa có đầy đủ hay chưa được cập nhật thường xuyên theo từng khu vực. Điều này là một trở ngại lớn khi điều tra về tình hình di dân.
- + Mục đích các danh sách có sẵn khác với mục đích của cuộc điều tra. Chúng nhằm mục đích quản lý việc cư trú. Có nhiều loại giấy cư trú khác nhau (KT1, KT2, KT3, KT4, mà chúng tôi đã có dịp đề cập ở phía trên); điều này có nghĩa là trong danh sách có sẵn có những người không thuộc đối tượng điều tra (những người đăng ký tại chỗ nhưng không cư ngụ tại đây lại cư ngụ ở nơi khác) mà có thể bỏ sót những người là đối tượng điều tra vì họ đang sống tại tổ (người thuê nhà, người nước ngoài...).

Tuy nhiên, chúng tôi đã gợi ý nên tham khảo các danh sách có sẵn sau khi đã lập xong bản danh sách riêng để có thể điều chỉnh và bổ sung nếu thấy cần thiết. Cách làm này nhìn chung đã được áp dụng, trừ trường hợp nghi ngờ xảy ra ở 3 tổ dân phố tại Hà Nội. Bản danh sách nêu ra các loại giấy phép cư trú, trong khi điều này không hề được yêu cầu.

Để lập danh sách các chủ hộ, điều tra viên phải đi bộ đến từng nhà cùng với tổ trưởng tổ dân phố. Điều tra viên cần hỏi tổ trưởng tên chủ hộ, tình trạng của hộ là hộ không di chuyển (đến trước năm 1998) hay hộ di chuyển (đến sau năm 1998). Những thông tin trên nhìn chung tổ trưởng tổ dân phố đều biết và hiếm khi điều tra viên phải hỏi từng nhà. Tên và địa chỉ của chủ căn hộ cũng được ghi lại trên danh sách.

Các hộ tập thể không nhiều và cũng không quá đông nên có thể xem như những gia đình bình thường.

Chọn các hộ gia đình - mẫu ngẫu nhiên tầng thứ hai

Việc chọn các hộ gia đình theo mẫu ngẫu nhiên tầng thứ hai (từ danh sách các hộ gia đình đã được lập trong các tổ dân phố đã chọn) được thực hiện nhờ một chương trình chuyên biệt do INSEE soạn thảo. Số lượng các hộ không di chuyển và di chuyển có chênh lệch nhằm đảm bảo đủ số lượng các hộ di chuyển trong dân số mẫu vì có một số câu hỏi dành riêng cho những hộ di chuyển (Bảng 1).

Chương trình đã đánh số thứ tự của gia đình được chọn trong tổ. Công việc tiếp theo là đánh dấu gia đình nào được chọn trong danh sách bằng bút dạ quang với 2 màu khác nhau đánh dấu hộ di chuyển và hộ không di chuyển. Tất cả các danh sách đều được sao để lưu lại và điều tra viên được cấp bản danh sách hoàn chỉnh đã xử lý, điều này cho phép điều tra viên dễ dàng nhìn thấy hộ gia đình cần tìm.

Trong giai đoạn điều tra này, một số hộ gia đình đã được thay thế vì họ từ chối trả lời, hay vắng mặt kéo dài liên tục. Do vậy, phải thay hộ không di chuyển bằng hộ không di chuyển khác kế tiếp trong danh sách và tương tự như vậy đối với các hộ di chuyển (nếu gia đình cần thay thế ở cuối danh sách thì gia đình thay thế sẽ ở đầu danh sách). Việc thay thế như vậy có thể dẫn đến sự thiếu chính xác nhiều hơn nhưng không thể nào làm khác được. Nhìn chung, tỷ lệ gia đình phải thay đổi rất thấp (2,3% tại TP. Hồ Chí Minh và 3,6% tại Hà Nội). Hơn nữa, cần lưu ý rằng khác với tổng điều tra dân số, không có cách nào để buộc một người trả lời phỏng vấn trong một cuộc điều tra như thế này, ngoài sự thuyết phục của tổ trưởng tổ dân phố và của điều tra viên nhưng không phải lúc nào cũng thành công.

Điều tra hộ gia đình

Cuộc điều tra về các hộ gia đình bắt đầu từ ngày 25 tháng 3 năm 2003 tại TP. Hồ Chí Minh và 1 tháng 4 năm 2003 tại Hà Nội. Thời gian điều tra ước tính khoảng 3 tuần nhưng thực tế đã kéo dài hơn một chút vì các điều tra viên bận nhiều công việc. Việc theo dõi quá trình điều tra của giám sát viên đem lại nhiều thông tin quan trọng cho việc phân tích các kết quả.

Chúng tôi đã soạn thảo một giấy kiểm tra và sử dụng tại Hà Nội nhằm lập danh sách các gia đình đã được điều tra với số điện thoại của họ (khoảng 60% các gia đình có điện thoại). Cách làm này cho phép tiến hành kiểm tra dễ dàng qua điện thoại.

Vấn đề quà cáp và tiền thù lao cho người được điều tra đã được đề cập lại tại Hà Nội cũng như tại TP. Hồ Chí Minh. Việc chi tiền như vậy không nên có đối với một điều tra có liên quan đến một số lượng lớn hộ gia đình, giống như trong tổng điều tra dân số, bởi lẽ điều đó sẽ làm hao hụt nghiêm trọng ngân sách điều tra và có nguy cơ ảnh hưởng nặng nề đến các điều tra sau này. Tuy nhiên, vấn đề thù lao có thể chính đáng khi cuộc phỏng vấn kéo dài, điều tra viên được chủ nhà đón tiếp nồng hậu và mời

nước chè hay nước giải khát, hay hộ gia đình điều tra đã từng được trả tiền trong một cuộc điều tra trước đó...

Tại Hà Nội, một đại diện hành chính huyện Gia Lâm đã đề nghị bớt 14.000 đồng trong khoản thù lao của điều tra viên để mua một bánh xà bông thơm và một chiếc khăn mặt tặng cho mỗi hộ gia đình điều tra. Số tiền ấy bằng 1/3 thù lao của điều tra viên và tổng số tiền này vào khoảng 21 triệu đồng; xem ra đó không phải là giải pháp hay. Cuối cùng, chỉ đạo dự án đã yêu cầu điều tra viên tự mình xoay sở tùy theo trường hợp cụ thể nếu thấy cần phải làm một động tác tượng trưng.

Tại TP. Hồ Chí Minh, một điều tra viên ở quận 1 đã tặng mỗi gia đình mình vừa phòng vẫn một gói bánh quy. Hành động này thật hợp với một nơi như vậy.

Các mức thù lao khác nhau cho điều tra viên thể hiện ở bảng 5.

Chúng tôi đã cố tăng thù lao cho các điều tra viên làm việc tại các khu vực ngoại thành để bù đắp phần nào chi phí và thời gian đi lại nhiều hơn (đặc biệt là tiền xăng). Tại TP. Hồ Chí Minh, chúng tôi quyết định trả tiền nhiều hơn cho việc phỏng vấn các hộ gia đình di chuyển vì thời gian phỏng vấn có thể kéo dài hơn.

Bảng 5: Mức thù lao cho điều tra viên tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội (đồng)

Công việc	Vùng	TP. Hồ Chí Minh		Hà Nội
		Hộ gia đình không di chuyển	Hộ gia đình di chuyển	
Lập danh sách các chủ hộ (theo tổ dân phố)	Quận nội thành	30.000		25.000
	Quận ngoại thành	30.000		30.000
	Huyện	30.000		35.000
Phỏng vấn (hộ gia đình)	Quận nội thành	35.000	45.000	35.000
	Quận ngoại thành	40.000	50.000	40.000
	Huyện	45.000	55.000	45.000

* Tỷ giá hối đoái: 1 Euro bằng 16.490 đồng tại Hà Nội và 16.589 đồng tại TP. Hồ Chí Minh, tháng 3 năm 2003

Nhập dữ liệu vào máy tính và thống nhất mã số các câu hỏi mở

Các dữ liệu đã được nhập vào máy tính tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội bằng cùng một chương trình được viết riêng cho cuộc khảo sát này.

Các câu hỏi mở được xử lý thủ công một cách đầy đủ (Phụ lục 1). Chúng tôi đã dành nhiều thời gian cho việc chỉnh sửa và hợp lý hóa mã số. Cùng lúc, tất cả các lời

dẫn đầu được điều tra viên ghi chép lại để sau này sử dụng cho việc phân tích và minh họa một tình huống cụ thể nào đó.

Quản lý các tập tin dữ liệu và chỉnh sửa

Các tập tin được lập tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội ở dạng Access đã được chuyển sang dạng SPSS sau đó kết hợp lại để thuận lợi cho việc sử dụng và so sánh giữa hai thành phố. Một kỹ thuật viên TP. Hồ Chí Minh đã được cử ra Hà Nội để giám sát những công việc chỉnh sửa cuối cùng và sắp đặt tổng thể các tập dữ liệu. Việc sắp xếp cuối cùng là gắn các thông tin lên các số đã mã của các biến số và thay đổi tập dữ liệu liên quan đến phần lịch sử di chuyển được hoàn tất vào tháng 7 và tháng 8 năm 2003 khi người phụ trách dự án tại Hà Nội sang công tác tại Paris.

Chúng tôi đặc biệt chú ý đến tình trạng di chuyển của các hộ gia đình. Hai biến số cung cấp một thông tin về vấn đề này: biến số *migrasta* (tình trạng di chuyển ở trang đầu của bảng câu hỏi hộ gia đình) và biến số *q201move* (trang 4 của bảng câu hỏi). Biến số thứ nhất là tình trạng di chuyển của các hộ gia đình theo lời tổ trưởng tổ dân phố cho biết trong lúc lập bản danh sách các chủ hộ trước khi tiến hành điều tra, trong khi biến số thứ 2 là tình trạng di chuyển “thực” do những người được phỏng vấn cung cấp trong lúc điều tra. Dựa vào biến số *migrasta* mà chúng tôi chọn tỷ lệ các hộ gia đình bằng cách áp dụng một tỷ lệ hộ không di chuyển cao hơn tỷ lệ hộ di chuyển. Như vậy, phải sử dụng biến số này để xây dựng quyền số khi phân tích, ngay cả khi tình trạng di chuyển “thực” khác với tình trạng di chuyển thu thập khi lập các danh sách. Nhất thiết không nên chỉnh sửa biến số *migrasta* trong bảng câu hỏi sau khi phỏng vấn. Chẳng hạn, một hộ gia đình được xem là không di chuyển trong giai đoạn 1 (mã số 1 trong biến số *migrasta*) mà trở thành hộ di chuyển (mã số 1, nếu trả lời “có”, trong biến số *q201move*), sẽ được áp dụng quyền số của hộ gia đình không di chuyển (mã số 1 trong biến số *migrasta*), vì chính biến số này quyết định sự lựa chọn hộ vào danh sách.

Trong trường hợp các hộ gia đình được chọn bị thay thế vì lý do này hay lý do khác, thì một hộ gia đình không di chuyển phải được thay bằng một hộ gia đình không di chuyển khác dựa theo tình trạng di chuyển được ghi nhận trong giai đoạn một của cuộc điều tra và một hộ di chuyển phải được thay bằng một hộ di chuyển khác cũng theo nguyên tắc đó. Đã có một vài sai sót xảy ra, nhưng rất ít nên không ảnh hưởng đến việc cân bằng cuối cùng (*Phụ lục 2*). Tại Hà Nội, trong máy tính vẫn còn lưu dữ liệu của 5 gia đình bị điều tra sai do tình trạng di chuyển không đúng; sau đó điều tra viên đã trở lại hiện trường để tiến hành phỏng vấn các gia đình khác có tình trạng cư trú cần thiết: cuối cùng 5 gia đình trên đã được đưa hẳn ra khỏi tập dữ liệu; đó là các mã số 2587, 2615, 3184, 3185 và 3506.

Phân tích

Rất nhiều chuyên gia đã được mời tham gia vào quá trình phân tích. Các tác giả tình nguyện phân tích từng chương và đã phải liên hệ với nhau để phân chia chương mà họ đảm trách thành nhiều phần nhỏ để chia sẻ công việc trong giai đoạn đầu trước

khi tiến hành thảo luận về kết quả; cuối cùng tài liệu đầu tiên đã hoàn thành vào cuối tháng 9 năm 2003. Những “hướng phân tích” được soạn thảo gửi đến cho các tác giả.

Khi làm việc chung chắc chắn không thể tránh được những trục trặc phát sinh, như trường hợp một người TP. Hồ Chí Minh nhận viết chương 5 nhưng ba tháng sau, vào tháng 11 năm 2003 lại thoái thác, điều này dĩ nhiên đã gây khó khăn và làm chậm lại tiến độ công việc của cả nhóm.

Thảo luận về bản thảo và hoàn thiện báo cáo

Toàn bộ các chương của bản thảo, trừ chương 5 do hoàn thành chậm, đã được dịch sang tiếng Pháp hoặc tiếng Việt để đảm bảo việc trao đổi thông tin. Công việc này do nhóm của Hà Nội đảm trách vì trong nhóm này có 3 thành viên là người song ngữ. Sau đó, mỗi chương được tổ chức thảo luận trong nhiều buổi làm việc tại TP. Hồ Chí Minh và Hà Nội.

Sau khi đọc một số chương đầu, chúng tôi đã thống nhất một số nguyên tắc về nội dung và hình thức của báo cáo nhằm đảm bảo tính nhất quán giữa các chương, thống nhất cách trình bày tạo điều kiện thuận lợi cho việc biên tập.

Một trong những quyết định quan trọng là gộp lại thành một chương duy nhất (chương 4), từ hai chương theo dự kiến là phân tích dữ liệu về các hộ gia đình di chuyển và phân tích dữ liệu về các hộ gia đình không di chuyển. Vì vậy, chúng tôi đã đề nghị đề cương chi tiết cho chương mới và các bảng trắng được tổng hợp từ bảng biểu chính của hai chương cũ.

Sau khi chỉnh sửa, bản báo cáo đã được in bằng tiếng Việt chuẩn bị cho ngày 10 tháng 12 năm 2003, sau đó được chuyển đến biên dịch chuyên nghiệp dịch rồi in ra bằng tiếng Pháp vào 3 tuần cuối tháng Giêng năm 2004.

Bản cuối cùng tiếng Việt của báo cáo được thực hiện phục vụ cho hội nghị công bố kết quả nghiên cứu được tổ chức tại TP. Hồ Chí Minh vào 31 tháng 3 năm 2004.

Cuộc hội thảo quốc tế cuối cùng của các dự án PRUD được tổ chức từ ngày 5 đến 7 tháng 5 năm 2004 tại UNESCO ở Paris với chủ đề “Quản lý các thành phố phía Nam, khó khăn trong nghiên cứu và hoạt động”.

Việc sử dụng các dữ liệu điều tra vì mục đích thông tin và viết bài báo khoa học được khuyến khích.

Tài liệu tham khảo

- Ban Chi đạo Tổng điều tra Dân số và Nhà ở thành phố Hồ Chí Minh, 2000, Dân số thành phố Hồ Chí Minh (Kết quả Tổng điều tra ngày 01-04-1999). TP. Hồ Chí Minh, 218 tr.
- Cục Thống kê Hà Nội/Hanoi Statistical Office, 2003, Niên giám thống kê Hà Nội 2002/Hanoi statistical yearbook 2002. Hà Nội, 213 tr.
- Cục Thống kê thành phố Hồ Chí Minh/Statistical Office in Ho Chi Minh City, 2002, Niên giám thống kê thành phố Hồ Chí Minh 2001/ Statistical yearbook Ho Chi Minh City 2001. TP. HỒ CHÍ MINH, 247 tr.
- Tổng cục Thống kê/General Statistics Office, 2000, Dữ liệu và kết quả điều tra mẫu 3% Tổng điều tra Dân số và Nhà ở, 1/4/1999/ Data and results from the 3% sample of the Population and Housing Census, 1/4/1999. Hanoi: Central Data Processing Centre. [1 CD-ROM với biểu đồ và hướng dẫn sử dụng gồm 71 trang]
- General Statistical Office, 2001, Results of population projections for whole country, geographic regions and 61 provinces/cities. Viet Nam, 1999-2024. Hanoi: Statistical Publishing House, viii-797 p. (Project VIE/97/P14).
- Gubry Patrick, Lortic Bernard, Grenèche Gilles, Lê Van Thanh, Lê Thi Hương, Trần Thị Thanh Thủy, Nguyễn Thị Thiêng, Phạm Thủy Hương, Vu Hoang Ngân, Nguyễn Thế Chinh, 2002, Hồ Chí Minh Ville et Hanoi: Population et migrations intra-urbaines. Séminaire « Regards croisés sur Hanoi: Transition, spécificité urbaine et choix de développement », Hanoi (12-14 novembre 2002), 42 p.
Tài liệu mới: Gubry Patrick, Lortic Bernard, Grenèche Gilles, Lê Văn Thành, Lê Thị Hương, Trần Thị thanh Thủy, Nguyễn Thị Thiêng, Phạm Thúy Hương, Vũ Hoàng Ngân, Nguyễn Thế Chinh, 2002, Thành phố Hồ Chí Minh và Hà Nội: Dân số và di dân nội thị. Hội thảo «Hà Nội thành phố đặc thù và những lựa chọn cho phát triển», Hà Nội (12-14 tháng 11 năm 2002), 42 tr.
- Tổng cục Thống kê/General Statistical Office, 2000, Tư liệu kinh tế - xã hội 61 tỉnh và thành phố/Socio-economic statistical data of 61 provinces and cities in Vietnam. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê/Statistical Publishing House, 599 tr.
- Tổng cục Thống kê/General Statistical Office, 2001, Tổng điều tra dân số và nhà ở Việt Nam 1999. Kết quả điều tra toàn bộ/ Population and housing census Vietnam 1999. Completed census results. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê, xii-646 tr.
- Tổng cục Thống kê Việt Nam, 2001, Kết quả điều tra toàn bộ về dân số và nhà ở 1/4/1999. Cả nước. Hà Nội, 1 CD-ROM + tài liệu hướng dẫn.

Tài liệu mới: General Statistics Office Vietnam (GSO), 2001, Completed census results of the Population and Housing Census 1/4/1999. Whole country. Hanoi, 1 CD-ROM + user's guide 52 p.

Tổng cục Thống kê/General Statistical Office, 2002, Ứng dụng PopMap trên hệ thống tin Tổng điều tra Dân số và Nhà ở/ Census PopMap application. Hà Nội, 1 CD-ROM.

Tổng cục Thống kê, 2002, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Chuyên khảo về lao động và việc làm tại Việt Nam. Hà Nội, xii-138 tr

Tài liệu mới: General Statistical Office (GSO), 2002, 1999 Population and housing census. Census monograph on labour force and employment in Viet Nam. Hanoi, xii-141 p.

Tổng cục Thống kê, 2001, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Chuyên khảo về hôn nhân, sinh đẻ và tử vong tại Việt Nam. Mức độ, xu hướng và những sự khác biệt. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê, 351 tr.

Tài liệu mới: General Statistical Office (GSO), 2001, 1999 Population and Housing Census. Census monograph on marriage, fertility and mortality in Viet Nam: level, trends and differentials. Hanoi: Statistical Publishing House, xii-351 p.

Tổng cục Thống kê, Chương trình Phát triển Liên Hợp Quốc, 2001, Tổng điều tra Dân số và Nhà ở Việt Nam 1999. Chuyên khảo về di cư nội địa và đô thị hóa ở Việt Nam. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê, xiv-121 tr.

Tài liệu mới: General Statistical Office (GSO), United Nations Development Programme (UNDP), 2001, 1999 Population and Housing Census. Census monograph on internal migration and urbanization in Viet Nam. Hanoi: Statistical Publishing House, xiv-123 p.

Trần Hoàng Kim (Chủ biên), 2002, Tư liệu kinh tế - xã hội 631 huyện, quận, thị xã, thành phố thuộc tỉnh tại Việt Nam/Socio-economic statistical data of 631 rural districts, districts, towns and cities under direct authorities of provinces in Vietnam. Hà Nội: Nhà xuất bản Thống kê Statistical Publishing House, 2 383 tr.

Phụ lục 1

MÃ SỐ CÁC CÂU HỎI MỜ

Những câu hỏi mờ cần nói rõ thêm (có phần "khác") không có trong phụ lục này vì không nhận được câu trả lời khi điều tra.

Q.2.2: Nếu có, trước đây nhà ông/bà ở đâu?

Quốc gia (nếu ở nước ngoài):

Các quốc gia ở châu Á: 01 Campuchia, 02 Hàn Quốc, 03 Đài Loan

Các quốc gia ở châu Âu: 11 Pháp, 12 Đức, 13 Ba Lan

Các quốc gia ở châu Mỹ: 21 Mỹ, 22 Canada

Các quốc gia ở châu đại Dương: 31 Úc.

Q.2.3: Lý do chính để ông/bà chuyển đến chỗ ở hiện nay là gì? (một câu trả lời)

01 Muốn có nhà lớn hơn

02 Muốn có nhà nhỏ hơn

03 Muốn có nhà đầy đủ tiện nghi hay hiện đại hơn

04 Muốn sở hữu nhà

05 Muốn sống độc lập

06 Muốn có nhà riêng sau khi kết hôn

07 Muốn ở gần nơi làm việc hơn

08 Muốn ở gần trường học hơn

09 Giải tỏa và tái định cư

10 Giá nhà đất tại nơi chuyển đến rẻ hơn chỗ cũ

11 Môi trường sống và điều kiện làm việc ở nơi mới tốt hơn

12 Muốn ở gần nhà người thân hay bạn bè hơn, ở nhà bạn trong khi chờ đi nước ngoài

13 Được thừa kế nhà ở

14 Lấy lại nhà cho thuê

15 Bán nhà vì cần tiền, chia tài sản cho các con

16 Giữ nhà cho họ hàng vì họ đi xa

17 Nhà được nhà nước hay công ty cấp

Q.2.8: Vật liệu mái lợp nhà của ông/bà là gì? (chỉ một câu trả lời cho mỗi cột)

08 Khác: Fibrô xi măng

Q.2.21: Ông/bà có các loại phương tiện giao thông nào?

1 Xe đạp

2 Xe máy

3 Ôtô riêng

4 Tàu, thuyền

5 Khác: xích lô, xe lam, ba bánh

Q.3.1.1: Có những ưu điểm sau đây:

5 Ưu điểm khác: Điều kiện học tập tại nhà tốt hơn (rộng hơn, yên tĩnh hơn), có thể làm một buổi, đường tốt, phương tiện giao thông tốt, nhà chắc chắn.

Q.3.2.1: Ưu điểm chính là:

4 Ưu điểm khác: Môi trường tốt, vậy là không bệnh tật.

Phần thứ tư: Mã số của lý do chuyển nhà (cột 6)

01 Tìm việc/công việc/thuyên chuyển công tác/thu nhập

02 Trường học/đào tạo

03 Kết hôn

04 Ly hôn

05 Đi theo chủ hộ/đoàn tụ gia đình

06 An ninh bất ổn/chiến tranh/kết thúc chiến tranh

07 Xung đột gia đình

08 Sống độc lập

09 Mong muốn có nhà tiện nghi hơn

10 Buộc phải chuyển nhà (trừ những trường hợp liên quan đến chiến tranh nhưng lại bao gồm cả những trường hợp giải tòa và bị người cho thuê đòi lại nhà)

11 Nhà của nhà nước hay công ty cấp

12 Dịch vụ y tế tốt hơn

13 Về hưu

99 Lý do khác không nói rõ

Yếu tố cuối vẫn được giữ lại vì không phải lúc nào người hỏi cũng nêu rõ lý do vì vậy khi phân tích phải lưu ý đến.

Q.5.7: Lý do chính của việc thay đổi hoạt động nghề nghiệp?

Công việc và thu nhập

01 Công việc tốt hơn, ổn định hơn, thu nhập cao hơn

02 Dễ kiếm việc, dễ làm ăn

03 Thuyên chuyển công tác

04 Hết hợp đồng lao động

05 Điều kiện làm việc tốt hơn

06 Nghề nghiệp phù hợp hơn, thích hơn

Nơi làm việc và chỗ ở

11 Gần chỗ làm hơn

12 Nơi làm việc trước đây bị chuyển đi

13 Đòi chỗ ở

14 Gần cha mẹ hơn

Đào tạo

21 Nhiều cơ hội đi học hơn

Q.6.3: Hôm qua ông/bà ra khỏi nhà để làm gì? (có thể có nhiều câu trả lời)

- 00 Không rời nhà
- 01 Vì công việc (bán sỉ, buôn bán, tìm đối tác làm ăn, tìm việc, tới chỗ làm xin phép nghỉ)
- 02 Trường học/đào tạo (tìm nơi học)
- 03 Đưa/đón con ở trường/đi học
- 04 Đi mua sắm
- 05 Thăm gia đình (ở thành phố hoặc nông thôn)
- 06 Thăm bạn bè
- 07 Đến phòng y tế hoặc bệnh viện
- 08 Giải trí (đi dạo, chơi thể thao, đá banh, chơi tennis, trượt patanh, thể dục, chơi cờ, đến nhà văn hóa, quán rượu, nhậu, ăn sáng, đi chơi với bạn, hoạt động xã hội, đưa mẹ ra trạm xe buýt, đi du lịch)
- 09 Khác (đi chùa hay nhà thờ, mang thực phẩm ra khỏi nhà, đi dự đám tang)

Q.6.3.4: Loại hình giải trí yêu thích và tần số tham gia?

- 01 Xem phim.
- 02 Xem kịch, múa.
- 03 Hòa nhạc, âm nhạc.
- 04 Tham gia hoạt động ở nhà văn hóa, thanh niên, xem triển lãm.
- 05 Đi nháy/hộp đêm.
- 06 Hát karaoke.
- 07 Uống cà phê, rượu, bia, tán gẫu trên mạng, chơi game.
- 08 Thăm gia đình, bạn bè.
- 09 Đi dạo, đi bộ.
- 10 Thể thao, thể dục buổi sáng, tập thể hình, đá banh, xem đá bóng, chơi billard, bóng bàn.
- 11 Tham gia các hoạt động của khu phố.
- 12 Thường xuyên đi chùa hoặc nhà thờ.
- 13 Du lịch, đi xa, đi dã ngoại, đi pic-nic.

Q.7.4: Khó khăn cho việc đi chuyển là gì? (có thể có nhiều câu trả lời)

- 00 Không biết, luôn ở nhà, không có phương tiện.
- 01 Không có khó khăn.
- 02 Tắc đường, xe chạy không đúng làn đường quy định, khó qua đường...
- 03 Giao thông nguy hiểm, nhiều tai nạn, đi lại mệt mỏi.
- 04 Đường xa.
- 05 Không có xe buýt (“mất quá nhiều thời gian khi đi tàu thủy”).
- 06 Xe buýt không đều chuyến, quá đông, thiếu phương tiện giao thông, bến xe buýt cách xa nhà (thiếu tuyến xe buýt).
- 07 Giá vé quá cao (“thù tặc bảo hiểm quá phức tạp nhưng lại chẳng bao giờ bồi thường”).
- 08 Đường phố kém chất lượng, hẹp, nhiều ổ gà, hay bị ngập úng, đường bị chặn, ngõ窄 nghèo quanh co, bị nhiều người buôn bán lấn chiếm, hay có những người nằm dọc hai bên đường, không có chỗ đậu xe, đường không trải nhựa hoặc bê tông hay mặt đường nhựa kém.

09 Ô nhiễm, ồn ào.

10 Thiếu bãi đậu xe cho ô tô và xe máy.

Q.7.8: Tại sao? (*Ý kiến về cảnh sát giao thông*)

00 Không có câu trả lời, không có ý kiến, không biết, hiếm khi ra phố, không biết gì về giao thông, không quan tâm đến vấn đề, tôi không quan tâm, tôi không đi ra ngoài, tôi chỉ nghe nói về vấn đề này.

Số lượng cảnh sát giao thông

01 Số lượng cảnh sát cảnh sát giao thông đủ để làm việc này.

02 Cảnh sát giao thông thường xuyên có mặt tại các ngã tư và những nơi khác

03 Số lượng cảnh sát không đủ tại các ngã tư hay vào các giờ cao điểm.

04 Không có cảnh sát tại một số nơi, cảnh sát không đến khi có tai nạn xảy ra, người ta không bao giờ nhìn thấy cảnh sát, cảnh sát không tôn trọng giờ làm việc, cảnh sát chỉ làm việc khi họ muốn, khi cần đến cảnh sát thì không thấy đâu, cảnh sát chỉ tập trung tại các ngã tư lớn còn bỏ các giao lộ nhỏ.

Hiệu quả làm việc của cảnh sát

11 Cảnh sát tới giải tòa các vụ kẹt xe, cảnh sát làm giảm số lượng xe máy.

12 Cảnh sát thực hiện đầy đủ các thủ tục khi có tai nạn.

13 Cảnh sát tốt bụng với mọi người, giúp đỡ mọi người qua đường.

14 Cảnh sát làm việc tốt, nhiệt tình, làm việc nhiều, can thiệp nhanh chóng, công việc nặng nhọc, giải quyết những vấn đề xảy ra trên đường, chấm dứt những cuộc đua trái phép, bắt giữ những người buôn bán trái phép, xử phạt nghiêm minh đối với ai phạm luật, không nhận đút lót, giải tán người gây rối, giúp mọi người hiểu luật, bắt áp dụng các qui định 13 và 04, xử phạt ai phạm luật, làm việc nặng nhọc vì mọi người không biết qui định, khi cảnh sát có mặt mọi người có thái độ tốt hơn.

15 Cảnh sát nhắc mọi người tôn trọng luật giao thông.

16 Cảnh sát không giải quyết được các vụ kẹt đường, điều khiển giao thông kém, người ta không thấy có cảnh sát tại những nơi xảy ra kẹt xe, vẫn còn một số người buôn bán trên đường phố.

17 Một số người phạm luật nhưng vẫn không bị xử lý.

18 Cảnh sát nhiều khi xử phạt không đúng, có thái độ hung hăng, chuyên quyền, hống hách, quan liêu, làm khổ người già, đánh đập người buôn bán rong.

19 Cảnh sát làm việc kém, không nhiệt tình, thiếu trình độ, không biết luật giao thông, gây khó khăn cho tài xế khi xét bằng lái, không chịu thông báo nên người dân không biết luật giao thông, hệ thống tín hiệu giao thông lộn xộn.

20 Một số công chức trong ngành cảnh sát ăn hối lộ, cảnh sát không ghi biên lai xử phạt.

Q.7.10: Tại sao? (Ý kiến dư luận về chất lượng các phương tiện giao thông công cộng hiện đang hoạt động)

00 Không có câu trả lời, không có ý kiến, không biết, không đi xe buýt

Tình trạng xe buýt

- 01 Số lượng xe buýt đủ, thỏa mãn yêu cầu của mọi người
- 02 Chất lượng xe buýt tốt, xe mới, đủ tiện nghi, có các tuyến mới, an toàn cao, cho phép lưu thông khi trời mưa.
- 03 Chất lượng xe buýt kém.
- 04 Xe buýt quá to còn đường chật và quá đông người, thiếu các loại xe buýt loại nhỏ để đi lại các khu phố nhỏ.

Phục vụ

- 11 Đúng giờ, phục vụ thường xuyên.
- 12 Không đúng giờ, phục vụ lúc có lúc không, phải chờ lâu, mất nhiều thời gian khi đi xe buýt.
- 13 Xe buýt chờ quá đông người, hay bị tắc vào các giờ cao điểm, không thể ngồi, không có đủ chỗ ngồi.
- 14 Chất lượng phục vụ kém, kiểm tra viên xe buýt có thái độ không đúng mực đối với hành khách, thỉnh thoảng không đưa vé cho khách, bỏ trạm, có bọn móc túi trên xe buýt, chất lượng phục vụ tùy thuộc từng tuyến, xe buýt không đi đúng lịch trình dự kiến, lái xe ẩu, thỉnh thoảng gây tai nạn, chờ quá nhiều hàng hóa.
- 15 Các tuyến xe buýt không tiện cho mọi người, tập trung trong trung tâm thành phố mà khu vực ngoại thành lại thiếu, không thuận tiện, không có xe buýt về đêm, không có xe buýt trên một số tuyến đường, số lượng các trạm chờ xe buýt ít quá, trạm chờ cách xa nhà.
- 16 Phục vụ tốt, ưu tiên cho người già và trẻ nhỏ, đi xe buýt tốt hơn đi taxi.

Giá vé

- 21 Rẻ, chấp nhận được, đi xe buýt rẻ hơn đi xe máy, xe ôm, taxi, có giảm giá đối với các đối tượng là học sinh, sinh viên.
- 22-
- 23 Đắt, giá cao, không hợp lý, một số tuyến lấy vé quá cao.

Q.7.11: Theo ông/bà, cần phải làm gì để phương tiện giao thông công cộng thu hút mọi người sử dụng?

- 00 Không có câu trả lời, không có ý kiến, không biết.
- 01 Đưa vào sử dụng nhiều xe buýt mới và/hoặc các tuyến mới, tăng số chuyến, tăng chuyến vào buổi tối, mở thêm các tuyến ở ngoại thành, các khu đông dân, các khu chợ, trường học, nhà ga, cần có nhiều xe liên vận hơn, vào các giờ cao điểm, cứ 5 phút phải có một chuyến xe buýt, cần có xe buýt dành riêng cho sinh viên và người lao động.
- 02 Cải thiện đường xá cho xe buýt lưu thông, tạo đường riêng cho xe buýt, lắp đặt các thiết bị phân định ranh giới hành lang cho xe buýt, có một số đường một chiều, xây thêm cầu.

- 03 Điều chỉnh sự phân bố các bến xe buýt, tăng thêm bến, trạm dừng, giảm các bến bên trong nội thành và tăng ở ngoại ô.
- 04 Cải thiện chất lượng phục vụ, đảm bảo đúng giờ, đào tạo tài xế có tay nghề vững, hạn chế số lượng hành khách trên mỗi chuyến, xe cần phải dừng lại ở tất cả các điểm dừng nếu có người chờ ngay cả khi trên xe đã đầy người.
- 05 Hạn chế các phương tiện lưu thông cá nhân, cấm xe máy vào trung tâm thành phố.
- 06 Buộc mọi người tôn trọng luật đi đường, tôn trọng luật giao thông, cấm các loại xe tải nặng và xe kéo container vào trong thành phố.
- 07 Tăng cường hỗ trợ các công ty vận tải công cộng, hạ giá vé xe buýt, quy định giá lộ trình theo khoảng cách, giảm giá vé cho người già, thanh niên, công nhân...
- 08 Không nên phát triển xe buýt vì đường xá chật chội và/hoặc do chất lượng xe buýt kém, không cho sử dụng xe buýt nữa vì gây ô nhiễm môi trường, cần giảm số lượng xe buýt để không gây cạnh tranh với xe ôm.
- 09 Cải thiện việc thông tin, cải thiện thông tin cho hành khách (thông báo lịch giờ xe chạy, sơ đồ các tuyến, in phát brochures...), thông tin tốt hơn cho các hành khách về qui định khi sử dụng xe buýt, tuyên truyền về các lợi ích của xe buýt.
- 10 Qui hoạch đô thị: thành lập các trạm gửi xe xung quanh bến xe buýt cho xe máy, di dời các trường đại học và các cơ quan hành chính lớn ra ngoại thành và đồng thời xây dựng nhiều nhà ở ở ngoại thành.
- 11 Bàn bạc: bàn bạc giữa tất cả các tổ chức, cơ quan có liên quan đến chính sách giao thông đô thị.
- 12 Đa dạng hóa các phương tiện giao thông: xây dựng tàu điện ngầm, phục hồi xe điện...

Q.8.4: Nếu ông/bà không có ý định ở lại lâu trong khu phố này, hãy cho biết lý do?
(Có thể có nhiều câu trả lời)

- 01 Môi trường thiên nhiên không tốt, thiếu nước sạch.
- 02 Môi trường xã hội không tốt, tôi tìm một khu phố sang trọng hơn.
- 03 An ninh bất ổn, có những vấn đề về an ninh.
- 04 Các vấn đề về giao thông, việc di chuyển khó khăn.
- 05 Vì lý do đoàn tụ gia đình, đi theo chủ hộ.
- 06 Kết hôn, ly hôn.
- 07 Thay đổi nơi làm việc, tìm việc.
- 08 Vì các lý do thừa hưởng gia tài, bất động sản thừa hưởng ở nơi khác.
- 09 Đào tạo, điều kiện học tập tốt hơn, đi học đại học.
- 10 Muốn có nhà riêng.
- 11 Bắt buộc phải chuyển nhà, giao tòa.
- 12 Có dự định di dân ra nước ngoài.
- 13 Nhà mới: xây lại một căn nhà mới lớn hơn ở ngoại thành, muốn mở rộng nơi ở, được nhà nước cấp cho căn nhà mới.

Q.8.5: Ông/Bà dự tính sẽ đi đâu?

[Nhắc lại: cùng mã số như trong phần 2.2]

Quốc gia (nếu ở nước ngoài):

Các nước châu Á: 01 Campuchia, 02 Hàn Quốc, 03 Đài Loan

Các nước châu Âu: 11 Pháp, 12 Đức, 13 Ba Lan

Các nước châu Mỹ: 21 Mỹ, 22 Canada

Các nước châu Đại Dương: 31 Úc

Phụ lục 2

**PHÂN BỐ CÁC HỘ GIA ĐÌNH THEO TÌNH TRẠNG DI CHUYỂN
VÀ THEO TRỌNG SỐ ĐỂ PHÂN TÍCH**

Tình trạng di chuyển (trang đầu của bảng câu hỏi) (1)	TP. Hồ Chí Minh			Hà Nội		
	Thực tế (2)	Mẫu (3)	Trọng số (4)=(2)/(3)	Thực tế (5)	Mẫu (6)	Trọng số (7)=(5)/(6)
Tổng số (%)	100,0	100,0	-	100,0	100,0	-
Hộ không di chuyển (mã số 1)	79,4	60,0	1,32	86,6	60,0	1,44
Hộ di chuyển (mã số 2)	20,6	40,0	0,52	13,4	40,0	0,34
Số lượng hộ	-	2 000	-	-	1 500	-